

SÕDUR

№ 28.

Laupäeval, 3. juulil 1926.

VIII aastakäik.

**Suure-Jaani
langenud sõdurite
mälestussammas**

Prof. Adamsoni kavand

SISUSTIK: J. Tõrvand: Riigikaitse muredest — N. Reek: Meie kaitseväge juhtiva koosseisu — ohvitseride — kasvatuse ja väljaõppe alalt. — R. Tomberg: Ühe tegeliku pädagoogi, hra A. S. artikli puhul „Sõduris“ Nr. 24/25. — J. Tõrvand: Lembitu vaim valitsegu meie keskel. — Vabaduse Risti kavalerid: veltveebel Hans Lillakas ja veltveebel Jaan Hirjel. — A. T.: Meie rahvusliku omakultuuri pidupäevilt. — Kindral-major Otto Heinze. (Tema 5-aastase teenistusejuubeli puhul 1. juulil s. a. div. ülemana). — Mag. H. Moora: Eestlaste sõjaline kultuur muistsel iseseisvusajal. (Järg). H. Salza: Merelahing Tallinna all 2. (13.) mail 1790 a. — Sport kaitsevæes. — A. S.: Vabadussõjas langenute hausasamba ja Vabadussõja mälestussamba avamine N.-Jõesuus 23. ja 24. juunil.

Riigikaitse muredest.

J. Tõrvand.

III.

Toimetuse märkus: Käesolev artikkel on ka „Päevalehele“ saadetud avaldamiseks.

Kas saame vähendada riigikaitsekulusid?

Meie rahvas on aastasadade jooksul töötanud palehigis, kuid tema töövilja kasutasid teised, sagedasti pillates. Oleme sellepärast sõna tõsisel mõttes asunik, kes peaaegu tühja kätega peab oma elu üles ehitama. Asunikul iga sammu peal on vaja raha, raha ja raha.

Asunik peab olema äärmiselt kokkuhoidlik ja oma tarbeid rahuldama tähtsuse ja vajaduse järjekorras. Asunik vist ei muretse omale pehmet mööblit ning teisi luksusasju enne, kui pole loodud peavari enesele, loomadele, enne, kui pole muretsetud hädapärased tööriistad, kui pole loodud kaitse aiale ja põllule ja panipaigad varale. Ettevaatlik asunik veel kinnitab kogu oma olemasolemise õnnestuste vastu.

Riik-asunik ei võiks talitada teisiti. Kui meie hindame seda, mis on Eestis tehtud riigi ülesehitamiseks ja rahva tuleviku kindlustamiseks, siis peab küll nõus olema nendega, kes avalikult mitmel puhul ja mitmel kohal on toonitanud, et noor Eesti riik mitte igakord pole lahendanud oma ülesandeid tähtsuse ja vajaduse järjekorras. Sellejuures on meie võimeid ülehinnatud, mille tõttu ka rahva töö energia on saanud kohati eluvõõra suuna. Tööd ise nõutakse vähe, palju vähem kui oleks vaja asunik-riigile. Sotsiaal-seadusandluses oleme kaldunud äärmusesse. See on pehme diivan, millel hea oleks tööst väsinud kehal puhata täis kõhuga ja koetud ruumis, kuid asunik-rahvas ei ole suutnud veel luua enesele korralikku ulualustki.

Nii on välja kujunenud, et riigi elus pole olnud algusest peale sirgejoonelist teadlikku ülesehitamist poliitikat. Riik siiski kosub, rahva tööproduktioon kasvab, kuid sellejuures kulutame mitmel alal rohkem, kui meie jõud kannaks.

Igalt poolt on kuulla: praegune aeg olevat majandusliselt raske aeg. Ja see on tõsi. Hakatakse siis otsima, kust kokku tõmmata,

mis kulud ära jätta, et rahva elu majandusliselt võiks paraneda.

Mõnede poliitilistele parteidele on alati pinnaks silmis kulud, mis lähevad riigikaitse ala korraldamiseks. Parteid ja tegelased sagedasti ka kas ei taha või ei suuda süveneda nõuetesse, mida esitab tänapäev riigikaitse alal, ehk küll kulud sellel alal sisuliselt pole muud, kui kulud oma vara kinnitamiseks õnnestuste vastu ning kaitsevate tõkete püstitamiseks põllu ja aia ümber. Ka lukud ja riivid varaste ja röövlite vastu.

Sarnased kinnituskulud on meie oludes iseäranis möödapääsmatud, sest meie ümbruskond on väga „tulevõtlik“ ja ühtlasi kubiseb poliitilistest kelmidest, kes ei kohku tagasi vägivalla ees, nagu näitas kogu Vabadussõda ja 1. detsember 1924 aastal. Tahame elada ja rahulikult töötada — peame olema valmis enesekaitseks. Siit järeldus — meie peame ühel või teisel määral kulutama riigikaitse peale. Tekib küsimus: kas seni oleme kulutanud vajaduse kohaselt või mitte? Kas oma jõu kohaselt või mitte?

Vabadussõjas on Eesti kulutanud ligikaudu 6 miljardi Emk. (praeguse kursi järele), muretsedes väljastpoolt mitmesugust varustust ja relvastust. Osa sellest kulus sõjas ära, osa jäi järele. Samuti kasutati ära või koondati tagavaradesse kõik sõjavarustus, mis meie territooriumile jäi Ilmasõja päevilt. Need tagavarad, millele pärast Vabadussõda aastate jooksul on üht ja teist juurde muretsetud, on õieti see, mis loetakse mobilisatsiooni tagavaradeks. Nad peavad kindlustama mobiliseeritud kaitsevæele tegevusevabaduse sõja esimesel perioodil. Meie tehniline seisukord ja üldine maa kehvus nõuab, et killaladased tagavarad oleksid tegelikult ning aegsasti meie oma valdamisel, sest kui sõja algul hakkame ostma ja tellima, siis võime õige kergesti kõige oma olemisega katkise küna juurde sattuda enne, kui ostetud või tellitud varustus kohale jõuab. Siinkohal võib tõendada, et meie tagavarades on üht ja teist. Mobiliseeritud kaitsevægi tegutseda

võib. Kuid igatüki, kes vähegi tunneb modern sõja tehnikat, peab siiski võtma kui tõsiasja, et meil veel palju ja palju puudub. Ei ole vist üleliigne siinkohal meelde tuletada, et kõik meie sõjatehnika on pärit Ilmasõja päevilt. Vägisi kipuvad vananema nii relvade tüübid kui ka olemasolev laskemoon. Võib ka olla, et meie arvatav vaenlane oma tehnika ja hävitusabinõude massilise tarvitamise poolest meist kaugel ees on. Sarnane teadmine rõhuks alla meie kaitseväge moraali. Selles mõttes tulevad minule meelde lahingud Ilmasõjas, Vene rindel 1915 aastal. Seal nägime, kuid Saksa suurtükid päevad läbi ja vahetpidamata külvasid hävitavat metalli Vene seisukohtadele, kuna siitpoolt võidi vastata ainult üksikute paukudega. Olid juhused, kus 6. suurtükilise patarile päeva jooksul lubati välja lasta 5 padrunit (!). Mõnikord üldse polnud laskemoona. Samuti nägime meie sakslaste pool laialt tarvitamisel kõiksugu tehnilisi abinõusid. Näiteks vaatlusballonid (tuntud „kolbassa“), milliseid Vene väes oli õige vähe. Ja kui need üksikud ballonid õhku tõusid, siis Saksa hävitajad (lennukid) surusid neid alla. Aga ühes kogu saksa tehnika üleolemisega suruti alla ka Vene väe moraal, tema võitlustahe. Vene massid olid tõsiseks „suurtükilihaks“. Võib olla jäävad nad sarnaseks ka tulevikus, kuid siit sugugi ei või järeldada, et meil ei tarvitseks muretseta modern sõjavarustust. Vastupidi, kui tahame alal hoida kaitseväge moraali, peame sõdurite massidele algusest peale selgesti näitama, et meie tehniliselt oleme vähemalt sama tugev kui vaenlane.

Kõik tehnika on väga kallis. Pealegi meil on veel mitmed tehnilised alad täitsa söödis. Mitte sellepärast, et ei suudeta hinnata sarnase olukorra hädaohtlikkust, vaid raha puudusel.

Praegusel ajal on paljudes riikides välja kujunenud teatud % riigi eelarvest, mis läheb riigikaitse kulude katteks. See norm on mitmekesine ja oleneb mitmesugustest põhjustest. Teoreetiliselt paistab, et mida suurem riik, seda vähemad võivad olla (protsentuaalselt) riigikaitse kulud. Tegelikus elus näeme, et on suurriike, kes kulutavad 20%—30% oma eelarvest riigikaitse peale. Samal ajal näeme väikseid riike, kes püüavad sõjaväe likvideerimise poole (näiteks Daani). Meie oleme kulutanud senini umbes 20—25%. Seda normi ei võiks pidada isenesest nii kõrgeks, et põhjust oleks tõendada alati ja igalpool, et praegused kulud riigikaitse alal käivad meil üle jõu. Kui maksukoorem on kodanikkudele raskeks muutunud, siis tuleks tõsiselt ringi vaadata, kas mitte mõnel muul alal ei

elata üle jõu, kas mitte ei muretseta „luksus-asju“, millega väga hästi oodata võiks.

Vaatleme nüüd vähe lähemalt, kas oleme senini kulutanud riigikaitse peale vajaduse kohaselt.

Kogu riigikaitse aparadi olemasolemisel on mõte ainult sel juhtumusel, kui see aparaat sõjakorral edukalt võib oma ülesandeid täita. Oletame, et meie mobiliseeritud kaitseväge on umbes 100.000 meest (ta võib olla vähem või suurem, vastavalt mobilisatsiooni plaanidele). Oletame, et see inimmass on praeguse aja mõistete kohaselt organiseeritud, varustatud ja relvastatud ja et vähemalt ühe kuu jooksul peame läbi saama nende varustuse ja lahinguabinõude tagavaradega, mis oleme muretsetanud rahuajal. Arvestades möödunud sõdade kogemustega ja üle viies raha peale kõik see materjal, mis meie kaitseväge ära kulutaks ühe kuu jooksul, saame 7—8 miljardi Emk. (praeguse kursi järele). Arusaadav, et siin nimetatud summa ei ole matemaatiliselt täpne — ta võib olla suurem, võib olla vähem. Eelarvete kokkuseadmisel on sõjaministeeriumis mitmel puhul sõja esimeste kuude võimalikke kulusid kalkuleeritud ja nende kalkultatsioonide järele on välja kujunenud eelpool toodud summa. Sellejuures peab veel meeles pidama, et sõjakorral mitmel alal tarvitusele võetakse rekvisitsioonid.

Kui tahaksime kogu oma sõjatagavarasid soetada näiteks 10 aasta jooksul ja sama aja kestvusel täiendada relvastust, siis peaksime sihikindlalt iga aasta erakorralisse eelarvesse üles võtma 700—800 miljonit. Seni aga on lubatud krediite vähe üle 300 miljoni, misjuures 50—70 või rohkem miljonit läheb ära mitmesuguste ehituste püstitamiseks. Täheandab, meie sõjatagavarade soetamine ühe kuu tegevuse kindlustamiseks veniks enam kui 20 aasta peale.

Sõda alati on maksnud määratumat raha. Tahaks loota, et lugejad siintoodud arvudest ei loeks välja mingit eluvõõrast fantaasiat.

Et sõjaks ettevalmistamise küsimus ei veniks lõpmatuseni, on mitmel pool tarvitatud radikaalset võtet: antakse korraga suuremad summad riigikaitse ala korraldamiseks. Eestis sarnast võtet tarvitatud ei ole veel. Seda ja eelmistes ridades toodud andmeid arvesse võttes peaks vist igale kainelt mõtlejale kodanikule selge olema, et erakorralise eelarve alale ei ole meie senini kulutanud vajaduse kohaselt ja sõjaministeeriumi kulude vähenemist siin ette näha ei oleks. Teine asi on, kui meie ennast desarmeerime, andes riigi ja tema iseseisvuse saatuse hoolde.

Kas on võimalik kulude kokkuhoid korralise eelarve alal? Kui kaitseväge arvuline koosseis, palgad ja varustuse hinnad jäävad praegusteks, siis mitte. Vastuoksa, on ette näha suuremate krediitide vajadust, sest seni oleme mitmel alal elanud vanade tagavarade arvel, mida aga edaspidi enam ei või. Näiteks, seni oleme väljaõppeks tarvilikku käsirelvade laskemoona igal aastal kulutanud umbes 70 miljoni marga eest, kuid uut laskemoona asemele muretsenud ei ole. Ja nii on talitatud ka mõnel teisel alal. Kui nüüd arvesse võtta, et palkade kõrgendus saab ikkagi vist tõsiasjaks (umbes 20%), siis tuleb uusi kulusid juure umbes 80 miljoni. Kõige eelmise põhjal järgmise eelarveaasta korralised kulud kasvaksid umbes 200 miljoni võrra. Kasvamise võib veel suurem olla, kui hinnad tõusevad; kulu võib väheneda hindade langemisel, kaitseväge organisatsiooni põhjalikul ümberkorraldamisel ja teenistusaja lühendamisel.

Omas eelmistes artiklites (vaata „Päeva-leht“ s. a. nr. 160 ja 161) selgitasin olusid, millest tingitud meie kaitseväge teenistuse aeg ning väljavaateid selle lühendamiseks. Need väljavaated aga ise nõuavad suuremaid kulusid, enne kui nad konkreetseks reformide aluseks võiksid saada.

Kaitseväge põhjalik ümberkorraldamine kulude vähendamise otstarbel ei tähendaks

sisuliselt muud, kui suurejoonelist desarmeerimist. See on aga küsimus, mis paljudele rahvastele raskelt lahendatavaks ülesandeks on ning Euroopas kõige rohkem vist meile ja meie naabrite Lätile, sest on ju meie olukord eriliselt raske. Kui võrra meil oleks võimalik lähemas tulevikus kaitseväge põhjalikku ümberkorraldamist (kokkutõmbamist, desarmeerimist) läbi viia, selle kohta võtan sõna edaspidi.

Kui nüüd heidame pilgu tagasi eelmistele ridadele, siis näeme, et praeguses olukorras õige vähe lootust on vähendada riigikaitse kulusid. Vastupidi, mitmed asjaolud nõuavad tungivalt kulude suurendamist, kui mitte korralises, siis erakorralises eelarves. Olgu meie sõjaministriks ükskõik millise partei liige, ei saa tema mööda riigikaitse kisendavatest vajadustest, millistest senini mõnikord on püütud tõesti lihtsalt mööda minna või edasi lükata. Kriisid on sagedased — las' uus minister lahendab ... Tarvis lahtiste silmadega enesekaitse küsimust vaadelda, põhjalikult temasse süveneda. Siis jääks ära „poliitika tegemine“ selle küsimuse arvel. Siis jääks ka ära kaalumata lubaduste andmine „hingede püüdmiseks“ valimiste puhul ja „veesegamine“ pärast valimisi. Siis jõuaksime kergemini ühisele arusaamisele riigikaitse alal ning hakkaksime tõsisemalt otsima kokkuhoidmise võimalusi teistes suunades.

Tallinn, 19. juunil 1926 a.

Meie kaitseväge juhtiva koosseisu — ohvitseride — kasvatuse ja väljaõppe alalt.

N. Reek.

II.

Sõjakool.

Sõjakooli pädagoogiline ülesanne on:

1. Kasvatada ja õpetada välja meie kaitseväge põhjalikult ette valmistatud noori rühmaja kompanii (patarei) juhte.

2. Anda täiendavat modern sõjalis-praktilist haridust neile ohvitseridele-juhtidele meie kaitseväes, kes on saanud oma erialal lühendatud sõjaaegse ettevalmistuse.

Peale selle Sõjakooli juures töötavad praegu ja ka edaspidi mitmesugused erikursused, millede ülesanded määratakse kindlaks erimäärustega. Käesolevas artiklis loobun nende vaatlemisest, võttes arutusele ainult Sõjakooli põhiülesande.

Selle ülesande elluviimine koosneb järgmistest osadest, mis tihedalt on seotud üksteisega:

A. Kasvatada üles iseloomult püsiv, patrio-tiline, algatusvõimeline, kohusetruu, distsiplineeritud juht, kes ühtlasi kehaliselt on välja arendatud vastupidavaks ja osavaks. Ühtlasi temale anda põhjalik üldine haridus (keskkooli programmi ulatuses).

B. Sellele juhile anda modern sõjalis-praktilisi oskusi temale alluva reamehe, allohvitseri ja riviüksuse kasvatamiseks ja väljaõpetamiseks rahuajal ja tema juhtimiseks lahinguolukorras.

D. Teda varustada raugematu püüdega ja tahtega end täiendada oma erialal ja tarviliste meetoditega, kuidas seda teha iseisvalt.

Vaatleme lähemalt neid ülesandeid, et jõuda selgusele nende sisus ja ulatuses.

Punkt „A“ kõneleb juhi moraalsest, intellektuaalsest ja kehalisest kasvatamisest,

defineerides neid omadusi, mida neil aladel tuleb arendada tulevases juhis. Moraalse kasvatuses tuum on inimese iseloomu väljakujundamine, tema karakteri ülesehitamine.

Karakter on haritud inimese moraalne alus, tema olemasolu vundament. Elu ise on näidanud, et tugev iseloom lööb läbi ja toob kasu ühiskonnale ka siis, kui tal on puudulikud teadmised. Ei saa aga kuidagi tõendada vastupidist.

Olgu eriliselt alla kriipsutatud, et meie kaitseväge vajab ainult juhte, kel on tugev, iseseisev karakter, kel on vankumatu, püsiv iseloom. Ei kahtle vist keegi, et initsiatiivile ja eraalgatusele tuleb rajada ülesehitustöö meie kaitsevæes. Noorem juht saab ülesande vanemalt ja selle ülesande piirides ta peab suutma toimida iseseisvalt ka kõigeraskematel momentidel. Et seda suudetaks teha sõjaajal, selleks rahuajal peab arendama meie juhtide kaardris moraalselt julgust ja vastutus-rõõmu, avalikkust ja otsekoheisust veendumusi ja tööks pidamises. **Mitte ainult kõnelda initsiatiivist, vaid seda tegelikult kasvatada püsiva, rahuaegse väljaõppega.**

Sõjakooli astuvad sisse noored kodanikud neis eluaastates, kus iseloom on veel välja kujunenemata. Asjatundliku pädagoogilise mõjutamisega võib siin seepärast saavutada suuri tagajärgi.

Kõigis riikides juhi iseloomu kasvatamiseks on pandud rahvuslikud aated, millele tugineb terve rahva olemasolu, nimelt:

— rahvusliku vaimlise ja majandusliku kultuuri ja tema arengu tundmaõppimine nüüd ja minevikus.

Neid aateid teadlikult, tuntud pädagoogiliste võtetega tuleb sisendada meie juhtide hingesse, et teda muuta teadlikuks võitlejaks ja selle võitluse juhiks siis, kui seda vajab rahva heakäekäik.

Kuidas sel alal areneb kasvatustöö, sellest pikemalt artikli lõpposas.

Punkt „B“ on üks kõige raskemaid pädagoogilisi ülesandeid koolile. Peab olema täiesti teadlik selle ülesande raskuses ja ulatuses — ainult siis asutakse tema lahendamisele tõsiselt ja veendumusega. Sisuliselt see ülesanne omakorda on liidetud kokku kahest osast:

- a) valmistada ette meie sõdurite ja riviüksuste rahuaegseid kasvatajaid ja õpetajaid;
- b) valmistada ette juhte sõja puhuks.

Oluliselt need osad moodustavad kahtlemata ühe terviku, sest terve rahuaegne kasvatus ja väljaõpe ei ole ju muud kui ettevalmistus sõjategevuseks. Kuid sealjuures peab olema siiski teadlik selles, et inimeste ja inimmasside üksuste kasvatusprotsess praegustes sotsiaalpsühholoogilistes oludes rahuajal nõuab juhilt erilisi pädagoogilisi oskusi ja harjumusi, —

ja neid just peab andma oma õpilastele kool.

Mis puutub juhtimisse, siis juhtima tähendab tegutsema konkreetse sõjaolukorras.

See lühike, kategooriline valem tuleks raiuda kuldtähtedega igas rahuaegses sõjapädagoogi hingesse. Toonitan seda eriti seepärast, et temast on kallutatud põhjalikult kõrvale. Tegelikult kasvatustöös oleme jõudmas arvamiseni, et juhtima tähendab klassipuldi taga targutama „mitmekordsest“ taktikast ja „sõjafilosoofiast“.

Kuid mujal juhtimise ja juhtimise õpetamise kohta oldakse teistsugusel arvamisel. Seal nõutakse juhtimiseks järgmist:

— kindlaid teoreetilisi põhimõtteid, mille alusel tegutseda;

— kõigi relvliikide ja sõjalis-tehniliste abinõude, nende omaduste ja võimete põhjalikku praktilist tundmist,

— põhjalikku praktilist treeningut kõigi nende kasutamises lahinguolukorras.

Punkt „D“ esitab kõrgeid nõudeid jällegi juhi iseloomule, mida peab kool arendama välja teatud suunas. Peab olema teadlik selles, et täiel määral kõike seda, mis eespool öeldud, ükski kool ei suuda anda oma õpilastele. Ometi meie kaitseväge vajab täiuslikke juhte. Järelikult ainus väljapääs on juhtide eneste iseseisev töö pärast kooli lõpetamist.

Tahaksin sellele küljele meie kaitsevæe juhtide väljaõppe töös juhtida erilist tähelepanu, sest Sõjakoolis ta on jäetud kahe silma vahele.

Iseseisev töö kannab vilja ja annab tagajärgi ainult ühel tingimusel, nimelt: kui teda osatakse teha, kui töömees omab selleks vastavad meetodid ja harjumused. Vaimlised töömehel peavad olema ka oma tööriistad, mille abil ta seda tööd hakkab tegema. Need tööriistad on:

— moraalne püsivus ja tahtmine ennast täiendada;

— iseseisev, väljaarenenud kriitiline mõtlemisvõime, mis lubab küsimust loogiliselt arendada ja temasse süveneda;

— oskus kasutada mitmesuguseid allikaid ja abinõusid materjalidena;

— oskus oma mõtteid väljendada kõnes ja kirjas.

Need vaimlise töö relvad oma õpilastele peab andma ka meie Sõjakool. Piltlik võrdlus, mida tarvitasin sel puhul Kõrgema Sõjakooli kohta, on maksev ka siin.

Kokkuvõttes näeme, et need põhimõtted, milledele tuleb rajada kasvatustöö Sõjakoolis, on lihtsad, selged ja sirgejoonelised. Nad on dikteeritud elust, nendest tingimustest ja sel-

lest olukorrast, milles töötab ja tegutseb kooli lõpetanud juht meie kaitseväes rahu- ja sõjaajal.

Just sellepärast, et need nõuded on võetud elust endast, on nad ka kategoorilised ja valjud. Niivõrra kategoorilised, et ka kõige paremal tahtmisel neist ei saa midagi maha tingida või kärpida.

Järelikult koolile jääb üle ainult üks võimalus: neid teostada, ellu viia. Selle ülesseatud pädagoogilise ülesande täitmisele terve kooli kaader eranditult peab anduma täie jõuga, kasutades selleks igat tundi, igat momenti, teadlikult koondades selles sihhis iga üksiku juhi ja õppejõu jõupingutused.

Allpool võtan lähemale vaatlusele kuidas seda tuleks teha, missuguseid organisatsioonilisi, metoodilisi ja programmilisi uuendusi maksma panna, et saavutada ülesseatud eesmärki.

Kuid olgu veel enne juhitud tähelepanu järgmistele asjaoludele:

1. Sõjakool õpetab kadette ja nende kõrval ka neid ohvitseri, kes juba aastaid on teeninud sõjaväes, kelledest paljud on teinud kaasa kaks sõda. Sisuliselt mõlemate õpilaste gruppide ettevalmistus ei erine üksteisest, sest lõppsiht on üks ja sama. Kuid metoodiliselt siin tuleb talitada erinevalt.

Kadett ei oma veel mingisuguseid kogemusi ega vilumust tegutsemises juhina, järelikult teda tuleb selle ala juure viia samm-sammult, suure ettevaatuse, järjekindluse ja püsivusega. Ainult aegapidi ta saavutab iseseisvuse oma töös juhina. Ohvitseri suhtes sellevastu metoodiline ettevalmistuse protsess on palju lühem. Ta omab kogemusi juhtimises ja neid peab kasutama ära selleks, et temaga asuda iseseisvate ülesannete lahendamisele, tehes seda samuti kavakindlalt ja järkjärgult.

Alljärgnevas oma kirjutuse aluseks võtan kadettide kasvatus- ja väljaõppe kui normaalprotsessi. Ohvitseride kohta kirjeldatusse tuleb viia sisse teatud korrektiive, võttes arvesse nende ettevalmistust ja aja tingimusi.

Kasvatus-õppetöö organisatsioon.

Eeltoodust on selge, et pädagoogiline töö Sõjakoolis ideeliselt moodustab ühe kindla terviku — ohvitseri-juhi ettevalmistuse, mille peatumaks on praktiline kasvatus ja väljaõpe. Järelikult ka kasvatus-õppetöö üldine organisatsioon peab olema konstrueeritud sarnaselt, et ta paratamatult viiks selle tervikulise pädagoogilise ülesande saavutamisele. Õppetöö organisatsiooni all ma mõistan:

— kasvatus-õppeala juhtimist ja õppepersonali;

— õppeplaani;

— õppeprogramme ja õppeabinõusid.

Organisatsioon on iga töö luustik, tema kindlakava. Seda elulisema tähtsuse kindel organisatsioon omab kasvatus-õppetöös, kus ühe ülesande saavutamisele on tööle rakendatud mitmed kümned tööjõud ja kus selle töö objektiks on elava inimese, pealegi juhi vaimlis-kehaline voolimine. Meil eriti organisatsioonilist külge tuleb tõsiselt alla kriipsutada seepärast, et meie olude sunnil oma juhtide ettevalmistamiseks peame kasutama väga mitmesuguse ettevalmistusega õppejõude. Seega ainsaks ühendavaks kitiks ja tsemendiks nende vahel jääb töö kindel, vankumatu organisatsioon, mis ei luba kasvatus-õppetöösse viia sisse isiklikke momente ja teda teha kõrvaliste isiklikkude huvide tallermaaks.

Kui nüüd sellelt seisukohalt vaadelda Sv. üh. õppeasutuste kasvatus-õppetöö organisatsioonilist külge sarnasena nagu ta on praegu kujunenud välja tegelikus elus, siis näeme siin sügavaid lõhesid ja kuristikke, niivõrra tõsisid ja põhjalikke, et üles seatud eesmärgi saavutamine nende püsimisel muutub raskeks.

Artikli kitsad piirid ei võimalda seda küsimust käsitada täiel ulatusel. Siinkohal ainult mõned neist puudustest näidatena.

1. Puudub töö kavakindel juhtimine — selle ideeline ettevalmistus ja sihikindel kontroll, mis viiks eelpool üles seatud eesmärgile, s. o. puudub praktiliste võimete kontroll.

2. Puudub üldine täpne õppeplan, kus antud aeg oleks detailselt ära jaotatud teooria ja praktika vahel ja kindlaks määratud üldine tee, mida käia. Kõige selle tagajärjel ühine kasvatus-õppetöö on lõhestunud kaheks isoleeritud tegevuseks, nimelt: klassi-loengud ja riviline ettevalmistus. Nende vahel täiesti puudub ideeline side ja ühendus.

3. Kuna lõviosa õppeajast on pühendatud klassile, siis tegeliku kasvatus-õppetöö asemel näeme „loenguid“, suurt teoreetiseerimist ja targutamist puht praktilistes küsimustes.

4. Kuid ka nende loengute korraldamises puudub organisatsioon. Iga lektor töötab täiesti omaette — isoleeritult ja iseseisvalt. On ka programmid, kuid need on seadnud kokku iga lektor täiesti oma maitse ja arusaamise kohaselt. Aastaid nad on seisnud revideerimata ja ühtlustamata.

5. Õppeabinõude — õpperaamatute ja näitlikkude õppeabinõude küsimuses on aetud läbi suurelt jaolt õpilaste eneste omaabiga.

6. Õppemeetodite küsimus ei ole leidnud käsitamist.

Kõigi nende ja veel paljude teiste organisatsiooniliste puuduste kõrvaldamiseks Sõjakoolis tema vasutavate juhtide poolt tuleksid vankumatult viia ellu järgmised põhimõtted:

1. Terve õppeaeg koolis anda ühe vastutava kasvatus-õppetöö juhataja käsutusse, kes selle jaotab ära õppealade ja ainete vahel, seades kokku terve kooli jaoks üldise õppeplaani. Üldise õppeplaani kokkuseadmisel tuleb pidada silmas järgmisi põhinõudeid:

a) Õppetöö peatumaks peab jääma **praktiline** kasvatus ja väljaõpe. Üldine vahekord praktika ja teooria vahel peab suhtuma vähemalt nagu 3:1 esimese kasuks. Sealjuures ka teooria peab olema antud sarnaselt, et ta õpilast vahenditult valmistaks ette praktikale. Kuidas seda saavutada, sellest oli pikemalt eespool.

b) Õppeaja jaotamisel peab pidama silmas asjaolu, et praegu meie kadetid omandavad esimese ohvitseri auaste ilma, et nad enne seda kordki oleksid puutunud kokku meie sõduriga. See pahe tuleb kõrvaldada, andes tulevasele juhile võimaluse tegelikult tutvuda oma tulevase tööalaga.

d) Peale aja jaotuse üldine õppeplan **täpselt peab määrama kindlaks pädagoogilised ülesanded neile õppejõududele**, kes vahetult alluvad kasvatus-õppeala juhatajale. Need oleksid:

— sõjalise kasvatus ja riviala juht + tema abid;

— taktika ala juht + tema abid;

— suurtükiasjanduse juhataja + tema abid;

— sõjatehnilise ala juhataja + tema abid;

— sv. administratsiooni ja õiguse õpetaja;

— üldhariduslikkude ainete õpetajad.

Seega praeguste lektorite asemele, kes on kohustatud ainult lugema ja eksamineerima, astuvad vastutavad erialade juhatajad ja juhid, kellele tuleb esitada kõrged nõudmised selle töö kohta, mis nad on kohustatud tegema.

Taktika ala juhataja töö muutub ideeliseks tsentrumiks, keskkohaks, mille ümber koonduvad teised alad.

Sellega oleme jõudnud õppepersonali küsimuseni. Täheandan kohe, et seda tõsist küsimust mul ei ole kavatsus täiel ulatusel lahendada käesolevatel veergudel. **Ainult põhimõtte sean üles, ja see on järgmine:**

a) Sõjakooli kasvatus-õppeala juhid ja erialade juhatajad peavad olema eestkätt praktikud, mitte teoreetikud — ainult siis viimane rakendab end esimese teenistusse. Omades põhjalikke, modern teadmisi ja kogemusi oma erialal, nad peavad ühtlasi sama põhjalikult tundma kasvatus-õppetöö tingimusi ja tarbeid meie kaitseväge riviosades.

b) Sama tarvilik on meie strateegilis-taktikaliste olude tundmine ja nendega arvestamine

õppetöös. Need nõuded on maksivad eestkätt kasvatus-õppeala juhataja, taktika, rivi, sõjatehnilise ja kasvatusala juhatajate kohta ja siin neid tuleb panna maksma vääramata järjekindlusega.

Olen teadlik selles, et võib olla meil käesoleval silmapilgul leidub vähe vastavaid inimesi. Kuid põhimõtted tähistavad teed tuleviku poole. Neid tuleb kehastada, ellu viia, sest nad on meie püüdmiste tuletornid. Oleme loomise, ülesehitamise ajajärgus, tähendab peab otsima ja ette valmistama vastavaid töömehi, esitades neile ühtlasi kindlaid nõudmisi.

d) Kuid enam kui kõike muud pädagoogiline töö nõuab otsivaid iseloomi, arenemisvõimelisi, painduva arusaamisega inimesi; töömehi, kes kunagi ei rahuldu olemasolevaga, kättesaaduga, vaid alaliselt püüavad leida uusi teid oma töö parandamiseks ja täiendamiseks.

Kasvatustöös kõige hävitavamalt mõjub šablooniline, ametnikuline tööviis. Alguses tehtud viga on andeksantav siis, kui ta on õigel ajal tähele pandud ja kõrvaldatud — vigadel meie ju õpime. Kuid ei ole andeks antav edasiraiumise kord kivenud šablooni järgi, tähele panemata jättes, mis tehakse mujal sel alal ja isegi vastates sõimuga, läkitustega „Sõduri“ pädagoogidele.

e) Tuleb tulevikus kindlasti asuda seisukohale, et pädagoogilises töös meetod, õppeviis on sama suure tähtsusega kui töö sisuline külg, et mitte rohkem ütelda. Kuna meil see osa õppetööst on leidnud vaigse, liig väikese tähelepanu, tulevikus kõikide alade juhatajad õppemeetoditele peavad pöörama terve ning raugemata tähelepanu. Arenemisvõimeline, ideeline töömees leiab ise uusi meetode, uusi omapäraseid võtteid ja teid oma eriala edasiviimiseks. Ainult sarnast kasvatus-õppetööd pädagoogikas võib nimetada loovaks, kasulikuks, nüsusugust tööd meie eriti vajame oma ülesehitamise ajajärgus.

Kõik õppejõud Sõjakoolis moodustavad pädagoogika nõukogu, kes töötab õppeala juhataja juhatusel. Tema kompetents ja töökord määratakse kindlaks erimäärustega. Siinkohal nimetan ainult tema töö põhialuseid:

a) Pädagoogika nõukogu on see asutus, kus S. Ü. Õppeasutuste ülemalt ja õppeala juhatajalt algatatud ideed, kavad ja meetodid läbi arutatakse ja mille kaudu nad tegelikult viiakse ellu kooli kasvatus-õppetöös.

b) Pädagoogika nõukogu on see praktiline töö laboratooriumis, kus kujunduvad need praktilise elu ja töö põhjal küpsenud pädagoogilised tõekspidamised (doktriin), mis hiljem teostatakse õppetöös koolis ja siit kaudu valguvad laiali üle terve meie kaitseväge.

c) Pädagoogika nõukogu raskeim ülesanne on: saavutada ideeline ühtlus ja liituvus töös kõigil aladel, kõrvaldades kõik motiivid lahkkelideks.

Kriipsutan alla erilisel: pädagoogiline töö on kollektiivne töö, kust võtavad osa paljud. Et see töö oma kogusummas annaks positiivseid tagajärgi, selleks peab tahuma maha kõik konarused ja teravnurgad — õppejõudude isiklikud vastolud ja lahkkelid.

Abinõudena selleks on:

a) kindlad, vankumatud põhimõtted, mille alusel töötatakse;

b) õppejõudude alalised omavahelised mõttevahetused (pädagoogika nõukogus), mis kindlustavad ühise arusaamise ülesseatud põhimõtetest.

d) Kasvatuse õppetöö kontroll õppeasutuste vastutavate juhtide poolt.

Mõni sõna sellest viimasest. Töö ideeline ettevalmistus ei taga veel kaugeltki, et kõik mis kavatseti, ka ellu viiakse. Ka kõige ideaalsemad põhimõtted, õppeplaanid, programmid ja meetodid on ainult paberlise väärtusega senikaua, kuni nad ei ole teostatud tegelikult õppetöös. Nendeta ei saa tööle asuda, kuid nende olemasolu ei garanteeri veel mitte tegeliku töö edu.

Tegeliku töö kontroll on ainsaks mõjuvaks abinõuks, et sundida õppetööd arenema selles suunas, nagu see ette on nähtud kavades ja plaanides. Kontrolli teostamine vastutavate vanemate juhtide poolt on seega sama tähtis ja nõuab ühtlasi samasuguseid oskusi, püsivust ja head tahtmist kui tegelik kasvatuse õppetöö ise. Ärgu vaadatagu selle kui isikliku asja peale, ärgu asutagu siin isiklikule seisukohale. Olgu juhiseks mõte, et hea töö ei karda kontrolli, vaid tunneb ainult rõõmu temast, sest sellega töömehel on võimalus näidata oma töö tulemusi.

Kontroll jaguneb:

— õppejõudude töö kontroll ja selle tulemuste tegelik ärakasutamine;

— õpilaste kontroll ja selle tulemuste ärakasutamine.

Meil seni on praktiseeritud ainult viimast ja sedagi väga ühekülgisel viisil — repetitsioonide ja eksamite kaudu. Ka eksamite tulemusi seni on kasutatud ära ainult väga kitsa, formaalse eesmärgi saavutamiseks, — nimelt eksamineeritava teadmiste hindamiseks numbri hindega. Kuid tehtud katsetest, kui nad on pandud eluliselt, võib ja peab tegema järeldusi terve õppesüsteemi ja õppeala korraldamise kohta. Seega ka õpetajate tööd võib ja peab hindama õpilaste kontroleerimise kaudu.

Üldiselt kasvatuse õppetöö kontroll on suur ja vastutav ala, kui seda võtta kui

üht kasvatuse õppemeetodi. Sean üles ainult mõned põhimõtted selle ala korraldamiseks meie sv. õppeasutustes:

a) Kontrolli teostamine on mitte ainult vanema juhi õigus, vaid tema vastutav eluline kohus. Kontrollita ei ole töö juhtimist.

b) Kontroll tuleb korraldada sarnaselt, et ta aitaks mõjuvalt kaasa nende pädagoogiliste ülesannete elluviimiseks, mida kool endale üles on seadnud. Sõjakooli kasvatuse õppetöö peatum, nagu nägime, oli praktiline õppetöö, seega ka töö kontroll peab olema rajatud praktilisele alusele. Sõjakoolis kasvatatakse juhti, seega ka kontroll peab olema korraldatud sarnaselt, et siin selguksid õpilase kui juhi võimed ja omadused.

Tegelik elu on näidanud vääramatult, et see, mida kontroleeritakse, püütakse ka välja arendada alluva ja õpilase poolt. Seega kui eksamid ja repetitsioonid sünnivad klassilaua taga ja seal nõutakse ladusat jutustamist, ülesütlemist, siis õpilane ka kõigest jõust püüab arendada oma mälu võimeid. Ta tuubib pähe mis tarvis ja mehaaniliselt vastab sellele ära — võimalikult kiirelt ja korralikult, et õpetaja vahelegi ei saaks segada. Saab oma kaksteist ja läheb.

Kas aga sellega ta ka juhina ja kasvatajana võib töötada ja tegutseda sarnaselt, et kaksteist suudaks ära teenida — see on koguni ise küsimus, mille peale sarnaselt korraldatud katse ei anna ei eitavat ega jaatavat vastust.

Kuid see ongi just kõige halvem õppetöös, kui teatud nähtuse kohta ei suudeta jõuda ei positiivsete ega negatiivsete tulemusteni, vaid jäädakse nagu õhku rippuma. Õpiseid ja kogemusi tuleviku jaoks võivad anda ainult kaks esimest, sellepärast kontrolli teostamisel maksu mis maksab peab jõudma kas ühe või teise juure.

Õppeprogrammide küsimusiga õppeala kohta eraldi nõuab väga tõsist ja kavakindlat tööd enne, kui jõuda rahuldava lahenduseni. Ei saa teda kuidagiviisi võtta nii kergelt, et lektori poolt kokku seatud õppeprogrammi ei võetagi läbiarutamisele ja kaalumisele, vaid pannakse lihtsalt kausta.

Kui õppeala üldise korraldamise suhtes õppeplaan moodustab selle luustiku, siis samasuguse luukerena esineb õppeprogramm iga õppeala kohta eraldi. Programm peab sisaldama järgmisi andmeid õppetöö kohta igal alal:

a) Konkreetselt ja lühidalt väljendatuna need küsimused „teemid“ (v. „Sõdur“ nr. 26/27 lk. 551), mis kavatsetakse läbi võtta teatud alal. Sealjuures tuleb loobuda igasugu detailide esiletoomisest, mis programmi muudavad juba teatud määrani aine sisuliseks konspektiks. Kõik see on üleliigne. Kuid sellevastu peab pro-

grammi võtma järgmisi meetoodilisi [andmeid selle ala kohta:

b) Aeg teatud ala läbivõtmiseks ja selle aja jaotus nende teemide läbitöötamiseks, milleks programm on jaotatud.

d) Meetod, kuidas teem läbi võetakse — palju loenguid, praktilisi töid — näitlikke ja iseseisvaid, palju läbiarutamisi, ekskursioone j.n.e. Ainult niisugune programm annab tagatise, et vastava ala juhataja selle töö, mis tal eeloleval õppeaastal tuleb teha, tõesti konkreetselt ja põhjalikult on läbi mõtelnud ja läbi töötanud. Selle programmi elluviimisel kaob juhuslikkus õppetöös isenesest.

Kuid kokku seatud programmidest teatud alal ei pea olema huvitatud mitte ainult selle ala juhataja, vaid ka õppeasutuste vastutavad juhid ja ka teiste erialade juhatajad. Sellepärast kõik programmid tulevad arutada läbi ja ühtlustada omavahel nii sisuliselt kui meetoodiliselt. Ainult kui see on sündinud, võib olla kindel, et koolis on valitsemas ühine pädagoogiline doktriin ja et kõik õppejõud on töötamas selle ühise suure ülesande teostamisel, mida on tulevaste juhtide kasvatamine ja õpetamine.

Programmid pärast seda, kui nemad pädagoogika nõukogust läbi käinud, kinnitab kindralstaabi ülem veel enne õppetöö algust ja sarnasena nad jäävad püsima kauemaks ajaks. Ainult mõjuvad pädagoogilised põhjused võivad sündida muutma kord kinnitatud programme, kusjuures see muutmise protsess on analoogiline uue õppeprogrammi kokkuseadmisele.

Kinnitatud programmide alusel algab tegelik õppetöö — lihaste ja elundite ehitamine püstitatud kondikava ümber. Et see töö võiks areneda ja edeneda täie hooga ja tuua püsivat kasu õpilastele, selleks veel enne töö algust tuleb lahendada üks kardinaalne tähtsusega küsimus, nimelt soetada:

— õpperaamatud ja muud õppeabinõud.

On tõsiselt kahju, et meil see küsimus pole veel lahendatud. Oldakse vist arvamisel, et kui lektor klassis midagi ette on lugenud, siis see ka juba niivõrra põhjalikult on omandatud, et jääb püsima kauemaks ajaks. See on raske eksitus. Ainult iseseisev

töö arendab inimest, kuid see on võimalik ainult siis, kui on olemas õpperaamatud. Sellepärast kinnitatud programmide alusel eriala juhataja kohustatakse seadma kokku omal alal õpperaamatuid. Käsikirjad vaadatakse läbi komisjonis ja pärast nende vastuvõtmist nad lähevad paljundamisele. Tähtsamate alade kohta valminud tööd avaldatakse trükis, milleks aitab kaasa kindralstaabi VI osakond. Selviisil järkjärgult kujunevad välja head õppeabinõud ja raamatud. Olen teadlik, et see töö on suur, et siin üles tõstetud küsimusi ei suudeta lahendada ühe õppeaasta jooksul. Kuid ühtlasi olgem teadlikud selles, et ainult niisugune püsiv, järjekindel õppetöö, mitme aasta jooksul teostatud, kannab vilja ja rikastab meie kaitseväge uue vaimuvaraga. Sarnasel kujul aga nagu see sünnib praegu, õppetöö sarnaneb õhku paisatud sõnadele, mida õpilased sealt sageli suurte vigade ja arusaamatustega kinni püüavad selleks, et neid eksamil ümber jutustada ja siis — nad ununevad jäädavalt.

Tähendan siinjuures, et taktika ala õpetamise seni takistusi on teinud meie ametlike lahingueeskirjade viibimine. Kuid ka selles küsimuses loodame lähemas tulevikus peatset paranemist.

Peale õpperaamatute peaaegu kõigi alade õpetamiseks on tarvilik soetada näitlikke õppeabinõusid, mis õppetöö õpilastele teevad huvitavaks. Olgu siinkohal alla kriipsutatud, et modern pädagoogika näitlikkuse ja ühes sellega ka näitlikud õppeabinõud on tõstnud esiplaanile, nõudes õppetöö illustreerimist mõjuvate, huvitavate vahenditega.

Kahjuks see küsimus meie õppeasutustes püsib veel madalal ja tema lahendamiseks on tehtud vähe.

Veel kurvem on aga see, et ka need õppevahendid, mis on juba muretsetud, ei leia veel kasutamist täiel määral ja neist püütakse mööda minna loengutega.

Missuguseid näitlikke õppevahendeid soetada ja kuidas seda ala arendada tulevikus, selle küsimuse võtan arutusele siis, kui asun õppetöö vaatlemisele üksikute erialadel.

Ühe tegeliku pädagoogi, hra A. S. artikli puhul „Sõduris“ № 24/25.

R. Tomberg.

Meie kaitseväge õppeasutustes käsitatavate õppemeetodite puudusi on mitmel puhul valgestatud ajakirjanduses ja eriti „Sõduri“ veergudel.

Senini esile toodud väidetele ei ole püütud tuua vastuväiteid, mis täiesti arusaadav, sest

et võimata on sisuliselt kaitsta seda, mis ei vasta elunõuetele. Kui siiski lõpuks hra A. S. on esinenud artikliga, siis nähtavasti küll ainult selleks, et küsimust ennast ja tema ülesvõtjaid teha naeruväärseks avalikkuse ees. Vähemalt sarnane jääb mulje artikli läbi lugedes. Ainult

sellega võib seletada sarnaseid lööklausid nagu: „need herrad pädagoogid püüavad väga tõsise näoga ja suure kõmuga“, „nende herrade poolt veel midagi loodud ei ole“, „püüavad toorelt maha teha neid õppeviise“, „sihilik ja inetu mahategemine“ j.n.e. — millega nähtavasti tahetakse ühelhoobil surnuks lüüa kõiki neid põhjendatud, läbikaalutud ja äärmiselt tagasihoidlikke märkusi meie õppeasutuste õppemeetoditest.

Kuid on selge, et hra A. S. sarnane kirjutus ei lükka ümber arvustajate ainustki väidet, ei too esile ühtki argumenti praeguse õppe-meetodi kasuks.

Ainsa tõendusena õppetöö heast seisukorrast tuuakse ette väljamaalaste arvamine meie sideklassist. Muidugi selle üle võib ainult rõõmu tunda — tähendab ühelgi alal oleme jõudnud edasi. Kuid õppeasutustes peale sideklassi on ju veel väga palju õppeklasse ja alasid. Kuidas on siis-lugu nendega? Sellest vaigitakse väga arusaadaval põhjusel.

Lubatagu siinkohal puudutada mõnd üksikasja, mis vahest ka tegelikkudele pädagoogidele kasulikud võiksid olla.

Hra A. S. tahab lükata ümber, et S. Ü. Õ. ei nõuta loengute sõna-sõnalt kordamist, olgugi et sarnast etteheidet tehtud ei ole. Kuid tahaksime siiski küsida, kuidas seda nimetada, kui professor eksamineeritavalt õpilaselt vastust nõuab ise sõrmega rida vedades?

Kui kutsutakse ellu mõni kursus või eriklass, siis kõigepealt peab seadma üles eesmärki, mida nimetatud kursusega tahetakse kätte saada. Sellele vastavalt seatakse kokku õppe-programmid, valitakse õppemeetodid ja abinõud.

S. Ü. Õ. on palju erikursusi (aspirandid, kadetid, ohvitseride kursus). Kahtlemata on igal neist ka oma eriülesandeid, erieesmärke. Hoolimata sellest õppeprogrammid paljudel aladel on ühesugused. Võtame näiteks sõjakunsti ajaloo õpetamise aspirantide kursustel, kadettidele ja ohvitseride kursustel. 1923/24 õppeaastal võisin isiklikult veenduda, et kõigil neil kursustel õppekavad sõjakunsti ajaloos olid ühised. Ka õpperaamat, mis prof. Baiovi poolt kokku seatud, oli ühine kõigile. Ometi on aspirantide ja ohvitseride ettevalmistuses suur vahe. Ja prof. Baiovi poolt kokku seatud õpperaamat — ka see vajab põhjalikku revideerimist. Endise vene sõjapädagoogika järgesid võib seal leida igal sammul. Parimaks tõenduseks selle kohta on Põhja Sõda, mille sündmustik arenes meie kodumaal ja kus igal sammul ülistatakse suur-vene võimu ja oskust. Niisuguste kirjutustega meie küll ei kasvata juhte meie iseseisva kodu kaitseks.

Sellevastu meie Vabadussõda seisab alles veel koguni puudutamata ja kasutamata. Loo-

dame, et nüüd seegi küsimus nihutatakse ära surnult punktilt.

Sarnaseid näiteid nagu sõjakunsti ajalugu võiks tuua ka paljude teiste õppealade kohta.

Praeguste õppeviiside harrastajad, võttes eeskujuks ainult endiseid Vene kogemusi, ärgu unustagu, et Vene sõjaväe lüüasaamised nii Vene-Jaapani kui ka 1914—1918 a. sõjas olid tingitud peaasjalikult Vene juhtide puudulikust ettevalmistusest tegutsemiseks modern sõja oludes. Kuid meie riik ei või endale lubada niisuguseid vapustusi nagu see osaks sai Venele.

Järelikult peame endale looma elujõulise, praktiliste oskustega varustatud, tugeva moraalse kasvatuses saanud juhtide kaadri, kes suudaksid tegutseda ja otsustada siis, kui seda vajab meie rahva julgeolek. Selle eesmärgi saavutamiseks peab rakendama tööle terve jõu, kogudes kogemusi igalt poolt, kus neid võimalik on omandada.

Peab kord jõudma arusaamisele, et neid omadusi ja oskusi, mida nõutakse ohvitserilt kui juhilt ja kasvatajalt, ei saa arendada ainult loengutega, teooriaga, vaid et seda võib teha ainuüksi õpilaste iseseisvate tööde ja praktiliste harjutustega. Ühtlasi tuleb kategooriliselt näidata, et õpetajate ülesandeks on näidata kätte õpilastele neid töömeetode, mida kõige otstarbekohasem on kasutada iseseisvate tööde täitmiseks.

Võtke vaevaks kord veidi ringi vaadata oma ümber. Astuge kunsti- või muusikakooli — seal näete õpilasi pintslil ja värvidega töös, või harjutamas muusikariistal, kuid mitte hommi-kust õhtuni loenguid kuulamas või repeteerimas. Või spordiväljal. Seal jalgpalli treener ei pea mitte jutlust jalgpalli ajaloo ja spordi kultuurilisest tähtsusest, vaid meeskond on tööl, on treeningul.

Miks peavad aga tulevased sõjaväe juhid, kelle vähem kui väärsamm võib nõuda sadasid ohvreid, istuma suurema osa õpiajast koolipingil ja pikad, igavad päevad, nädalaid ja kuid kuulama ettelugemisi klassides?

Tõsi, ka S. Ü. Õ. peetakse praktilisi harjutusi, tehakse ka iseseisvaid töid, kuid nende arv, võrreldes teooriale pühendatud ajaga, ei ole nimetamise väärtki. Meie õppetöö lipukirjaks peaks aga just olema — maksimum praktikat, miinimum teooriat. Õpetate ju isegi, et sõjas tehakse ainult seda, mida on harjutud tegema rahuajal. Kuid kui nüüd rahuajal õpilasest kasvatada passiivne kuulaja, kes 2—3 aasta jooksul tuhandeid tunde peab pingil maha istuma, mida olete siis õigustatud lootma sellelt kuulajalt sõjas.

Meie kindralstaap on asunud nende õppemeetodite selgitamisele, mis oleks tarvilik maksma panna meie õppeasutustes.

Olgu siinkohal võrdluseks toodud Prantsuse Kõrgema Sõjakooli õppemeetodi põhijooned, mis

kooli 50. aastapäeva pidustuste puhul olid väljendatud kooli ülema kindral Heringi kõnes.

„Võttes aluseks järeldusi, mis on omandatud kõige uuemate sõdade analüüsist, seades siis ohvitserid-õpilased mitmekesisesse, täpselt kindlaks määratud olukordadesse maastikul ja kaartil, andes neile mitmekesiseid ülesandeid, nii et omakorda kõik tegevuse elemendid oleksid valgustatud, lastes igauht võtta motiveeritud otsusi ning lõpuks uurides tegevuse üksikuid peensusi — missugune on see meetod, mis arendab ohvitserides kiiret olu-

korra hindamist, otsustamisvõimet, initsiatiivi, tahtejõudu, ergutab ohvitseri iseseisvale tööle ja uurimisele, harjutab neid igas olukorras leidma ise vastava probleemi lahenduse ja seega neid valmistab ette hõlpsasti kohanema uue sõjaolukorraga, mille vorme on raske näha ette rahuajal. (Toim. sõr.).

Olgu meie kõikide ülimaliks püüdeks arendada ennast ja kasvatada teisi ka nende kõrgete sõjaliste vooruste vaimus.

Chanay, 20. VI. 26.

Lembitu vaim valitsegu meie keskel*).

J. Tõrvand.

I.

Juunikuu 24-al päeval avati Suure-Jaanis mälestus- ja ausammas Lembitule ja Vabadussõjas langenuile, kes pärit Suure-Jaani kihelkonnast. Sel sündmusel on suur kohalik tähtsus. Kuid samal ajal on tal ka suur üleriikline tähtsus — on ju meie muistne kangelane Lembit juhtinud vanade eestlaste, meie esiisade võitlust vabaduse eest raudrüütite vastu. Lembitu surmaga *vacnuväljal vaibus Eesti poliitilisse varjusurma*. Lembit ja muistne Eesti — need kaks sõna on üksteisest lahutamata. Samuti lahutamata on praegune Eesti ja mälestused Lembitust.

II.

On unistajaid, kes arvavad, et rahvad alati võivad üksteisega rahu elada. Kõrged aated, suured ideaalid on aga sagedasti teostamatud. Nii ka siin: unistatakse üleilmisest igavesest rahust, kuid rahvad on sõdinud, sõdivad praegu ja vist ka edaspidi. Seda näitab kogu ajalugu. Kas võime tõendada, et tänasest, homsest päevast inimsoo ajalugu võtab teise suuna? Vist mitte, sest ajalugu pole ju muud, kui tegeliku elu tulemus möödunud aegadel. See tegelik elu on täis muresid ja võitlust olemasolemise eest. Kuigi tuleks maapeale paradüüs, kus õnnelikud inimesed päevast päeva muud ei teeks, kui laulaks ja kiidaks Kõigevägevamat, ka siis ei ole kindlustatud rahu: „vagade tallekeste“ keskel leidub üksikuid,

kelle vaim ei lepi rohuga, kes tahavad näha midagi uut, veel paremat, kui „paradiis.“ Teistes löövad lõkkele mitmesugused kired, mis peidetud elavas inimeses. Ka päris „taeva-riik“ ei elanud rahu. Ka seal oli võitlus,

Suure-Jaanis Jaanipäeval s. a. avatud mälestussammas Lembitule ja Vabadussõjas langenuile.

võitlus hea ja kurja vahel, võitlus valguse ja pimeduse vahel. Kurja jüngrid heideti taevast alla, kus asutasid „põrguriigi“ hirmuks ja pärast surma karistuseks neile inimestele, kes elus kurjad, s. o. kes eksivad valitseva ühiskondlise moraali vastu.

Kui vaatleme Eesti ajalugu, siis näeme ka siin võitlust olemasolemise eest. Võitlust rahva vabaduse eest. Naabrid ja kaugemad

*) Käesolev artikkel on ka „Päevalehele“ saadetud avaldamiseks.

vaenlased olid alati valmis meie esivanemaid hävitama, ehk paremal juhusel neid oma alla heitma, nende vara omandama.

Muistne Eesti, ühiskondliselt veel mitte küllalt küps, ei suutnud kõiki oma jõude õigel ajal ja kohal saata tegevusesse, et võõraid minema kihutada. Eestis oli palju vapraid sõjamehi, oli palju juhte, kes üksikult korda saatsid vägitegusid. Suurem neist juhtidest oli Lembit. Tema süda oli täidetud palavamast armastusest oma kodumaa vastu: tema oli valmis ennast ohverdama kodumaa vabaduse eest. Ja Lembit langebki Paala lahingus. Vägev käsi surres veel hoiab mõõka, tõstab teda kõrgele, kutsudes kaasvõitlejaid ja järeletulevaid põlvi jätkama võitlust kuni võidurikka lõpuni, mil kindlustatud maa vabadus.

Lembit suri, tuues ohvriks kodumaale oma elu. Elu õn inimese kallim vara. Kes annab elu kodumaa eest, on üles näidanud suurimat ohvrimeelsust, sügavaimat kohusetunnet. Nad on kangelased, keda eeskujuks tahavad võtta kõik, kes armastavad oma rahvast, oma kodumaad, kes austavad tema minevikku, kes usuvad tema tulevikku.

Saatust võib nõuda meilt ohvreid ka tulevikus, nagu oli see minevikus möödapääsmata. Siis kõlab uuesti sõjahüüd üle maa. Astub kokku Eesti malev, kus iga juht, iga sõdur oma vaimus näeb surevat Lembitut. Tunneb eneses raugemata tahet truult olla kodumaale kuni tuksub veel süda.

Hiljuti möödunud vabadusvõitlus nõudis ka ohvreid, nõudis verd. Palju vapramaid rahva poegi vaibusid varjude riiki. Neil oli eeskujuks Lembit. Ja seistes nüüd tema kõrval, ei ole neil mitte häbi vaadata tema silmi, mis ülejäänuid alati kutsuvad truudusele ja ohvrimeelsusele. Paistab, nagu tunneks meie igalpool seda kutsuvat vaadet. Paistab nagu näeks meie oma silmi ees Lembitu kätt ülestõstetud mõõgaga, mis võib olla rahva tahtejõu sümboliseks kujutuseks, rahva moraalse jõu kujutuseks: Lembit langes ja, võib olla, on tema mõõk maapõues roostest hävitatud, kuid on elanud eesti rahvas ja tahab temas elada Lembitu suur hing ja suur süda, kindel tahe truult olla surmani. Kui eesti rahvas suudab alles hoida ja alati karastada seda jõudu, on kindel alus tema tulevikul.

III.

Praegused rahvad vist ei tõsta vaenukirvest tühjade asjade pärast. Kui tuleb sõda, siis on mängus terve maa saatust, kogu rahva vaba tulevik. Oma tuleviku kindlustamiseks peab kogu rahvas üles näitama ühiseid pingutusi, peab valmis olema võitlusele kuni lõpuni. Vana Eesti vapralt võitles, kuid kaotas vaba-

duse, sest ta ei olnud ühiskondliselt küps. Rahva jõud olid killustatud, ei olnud organiseeritud ühise ülesande lahendamiseks. Kui Lembit oleks seisnud kogu Eesti koondatud maleva eesotsas, vist oleks meie rahva ajalugu kujunenud teiseti ja hoopis heledamana.

Praegune Eesti on omaette riik. Vaba ja iseseisev. Rahvas on organiseeritud, kui mitte täiuslikult, siis ometi sedavõrra, et riiklise hädaohu puhul kõik tema jõud võib koondada kodukaitseks. Sellepärast võime öelda, et väliselt on praegune Eesti ühiskondliselt küps. Kuid väliskuju, vorm, on muutlik, kui puudub sisemine küpsus, kui rahvas ei austa oma minevikku, kui ei usu oma tulevikku, kui rahva massid pettuvad oma lootustes, kui kodu ei paista enam armsana, kui kustub rahvas Lembitu vaim.

Sotsiaalsed raskused võivad massides esile kutsuda pettumust, võivad tumestada rahva usku oma tulevikku. Iseäranis siis, kui vastutamata ja valelik demagoogia alati ja igalpool kisendab, et ainult Eestis on raske, et mujal on juba jõutud maapealse paradiisini. Demagoogid ühelt poolt ja elujõuetud tegelased teiselt poolt veel annavad mõista massidele, et vaadake, meie oleme nii väike rahvas, kes nii-kui-nii ei suuda ennast kaitsta. Sarnaselt mõtlejaid ja sarnaselt tundvaid kodanikke näeme ja kuuleme enese keskel.

Aga teiselt poolt meie näeme, et üle terve Eesti maa voolab rahva südamest armastus ja austus nende vastu, kes kaugemas ja lähemas minevikus ohverdasid oma elu rahva eest. Siin ja seal tekivad au- ja mälestussambad langenud kangelastele. Kohalik seltskond leiab igalpool eneses jõudu, et vääriliselt tasuda vere võlga. Ühisel jõul, ühisel pingutusel loob rahvas kohtadel jäädavaid tõendusid, et ta tahab iseseisvalt ja vabalt püsida, et tahab end kaitsta ja uusi ohvreid tuua, kui saatust seda peaks nõudma.

Meie näeme, kuis tuleb mälestussamba juurde kurbusest muljutud isa, vend, õde; meie näeme mälestussamba juures ema, kelle süda nutab verd leinas oma poja pärast, kes langenud vaenuväljal. Kuid ühtlasi näeme, et nad kõik leiavad tröösti teadmises, et langenute mälestamine, austamine ühiskonna, kogu rahva poolt on kangelaste teenete parem hindamine. Ema ja isa tunnevad, kuis nende veri langenud poja vere läbi on imbunud samasse kodumaa mulla põue, kuhu imbus Lembitu ja teiste vabaduse eest võitlejate veri. Uhkusega võivad langenute vanemad tunda ja tõendada, et nende ja nende poegade veri on see tsement, mis vaba Eesti alusmüüri teeb vankumata kindlaks.

Vabaduse Risti kavalerid.

Veltveebel Hans Lillakas.

Vabaduse Risti II liigi 3. järgu kavaler.

Hans Lillakas sündis 27. detsembril 1897 a. vabrikutöölise pojana. 1906 a. astus Lääne maakonnas Orro ministeeriumikooli, mille lõpetas 1912. aastal. Jatkas Tallinnas edasiõppimist, kuid võeti 1916 a. maikuul sõjaväeteenistusse ja määrati 3. Pribaltiski ratsapolku. 9. novembril 1918. a. astus vabatahtlikult teenistusse 1. Eesti ratsapolku, millega osa võttis Vabadussõjast algusest lõpuni, olles I eskadronis rühmavanemaks. Lahingus Tillika küla all sai haavata. Vabadussõjas üles näidatud vahvuse eest annetatud II liigi 3. järgu Vabaduse Rist. Ülendati veltveebliks, missuguses ametis teenib praegu ratsarügemendi 2-es eskadronis.

Peale II liigi 3. järgu Vabaduse Risti on veltveebel Lillakas'ele Vabariigi Valitsuse poolt annetatud Vabadussõja mälestusmärk, rahalist autasu ja tasuta maa normaaltalu suuruses. Läti Vabariigi poolt on temale annetatud Karutapjate ordu 3. järgu rist ja Läti Vabadussõja mälestusmärk.

Veltveebel Jaan Hirjel.

Vabaduse Risti II liigi 3. järgu kavaler.

Jaan Hirjel sündis 26. veebruaril 1898. aastal. Vabadussõja algul astus ratsapolku; võttis kõigist lahingulist nimetatud polguga osa kuni Vabadussõja lõpuni. Lahinguis üles näidatud vahvuse eest annetati temale Vab. Val. poolt II liigi 3. järgu Vabaduse Rist, Vabadussõja mälestusmärk, 15 tuh. mrk. rahalist autasu ja tasuta maa normaaltalu suuruses. Ülendati veltveebliks. 1925 a. oli Vabaduse Risti Nõukogu liikmeks II diviisi poolt. Teenib praegu üleajateenijana ratsarügemendi tehnika-komandos veltveeblina.

Peale II liigi 3. järgu Vabaduse Risti on veltveebel Jaan Hirjel'ile Läti Vabariigi Valitsuse poolt annetatud Karutapjate ordu 3. järgu rist ja Läti Vabadussõja mälestusmärk.

IV.

Kui rahvas ei austa oma minevikku, ei suuda tema leida selles ka midagi helget, mis eeskujuks võtta tuleviku jaoks. Sarnane rahvas peab kaduma, sulama teiste rahvaste keskel. Oleme õnnelikud, et võime tänapäev tunda igal sammul, kuis rahva massid sügavalt elavad üle mineviku sündmusi. Selles väljendub rahva enese usk oma tulevikku, rahva ühiskondlik küpsus. Organiseeritud ja ühiskondliselt küps rahvas on aga võitmatu; võitmatu selle lõpmata moraalse jõu tõttu, mis peitub sarnases rahvas. See on see Lembitu vaim, mis õhutab meid rahuajal väsimata

ülesehitavale tööle ja sõjakorral viib meie rahvaväe uutele vägitegudele.

Lembit ja muistne Eesti — need kaks sõna on üksteisest lahutamata. Praegune Eesti ja mälestused Lembitust — on samuti lahutamata. Aastasadasid tagasi sammus Suure-Jaani väljadel Lembitu malev. Möödunud Jaanipäeval oli Lembitu ja teiste langenud kangelaste mälestamiseks kokku tulnud tuhandeid ja tuhandeid kodanikke. Kas ei ole see paremaks tõenduseks, et rahvas usub oma tulevikku, töötab tuua uusi ohvreid, kui saatus seda peaks nõudma.

Tallinnas, 27 juunil 1926 a.

Meie rahvusliku omakultuuri pidupäevilt.

Poliitiline ajakirjandus on pühendanud pikki artikleid neile sündmustele, mis aset leidsid Tallinnas 18—20. juunil, kus meie kaitseliit koos Ülemaalse Eesti Noorsooga pühitses oma aastapäeva.

„Söduri“ ülesanne ei ole mitte hakata kordama neid kirjeldusi.

Ometi neil pidustustel on siiski liig suur tähtsus ka meile, kaitseväelastelegi, kui et neist võiks mööduda vaikides.

Pidustuste mõtte ja sisu, arvan; kõige tabavamalt ja ülevaaticumalt väljendas oma kõnes üks pidukorraldajatest, tähendades järgmist:

„Kellel on olemas lilleaed või viljavälju, see nad ümbritseb aiaga — kaitseks vargate ja muude vaenlaste vastu.

Kellel on varandusi, see peab olema valmis ka neid kaitsma nende vastu, kes neid omale ihkavad.“ „Ainult hulgas ei tunne kaitsetarvidust, sest tal ei ole midagi.“

Liivanõmmi ja soomülkaid ei ümbritseta mitte aedadega ega ehitata sinna kaitsemüüre.“

Pikema seletusega meile on selge, et need sõnad väljendavad sügavat tõtt, kujutades piltlikult meie rahva praegust seisukorda.

Pidustuste mõte oli näidata, et meil on omapärast vaimukultuuri, et meie noored tahavad ja on valmis seda kultuurisüvendama ja arendama tulevikus.

Seega peo keskkohtaks kujunes meie kultuurilise jõu ja võimete demonstreerimine, milleks pealinna oli kogunud kokku päikeseküllane, loomisvõimeline noorus üle terve maa.

Pärast laulupidu vaevast meil on olnud pidustus, mis selles suhtes oma tähtsuselt küünlaks möödunud ÜENÜ omakultuuri päevadeni.

Kui meeletada, et samail päevil avati V näitus-mess, mis tahab olla meie majandusliku kultuuri saavutuste ja edusammude väljendajaks, siis peab tunnustama, et päevadki pidustuste toimepanemiseks tegelaste poolt olid valitud küllalt kohased.

See on üks külg möödunud pidupäevade sisust — see „lilleaed“, mida oma kodus oleme kohustatud looma ja korras hoidma.

Kuid ehitades üles omapärast kultuurielu, meie ise peame olema valmis ka teda kaitsma nende vastu, kes teda ähvardavad hävitada ja puruks tallata.

Aeda rajame — organiseeritud kaitsejõudu, mis on võrsunud ja üles kasvanud meie rahva enda hulgast. Ka seda nägime pidustustel meie kaitseliidu näol.

Kaitseliidu tegelased olid tabanud õige momendi, korraldades oma aastapäeva pidustused koos meie noorsoo omakultuuri päevaga. Sündmuste sümbolism ja traditsiooniline mõju ainult võitis sellega.

Nii siis pidustustel nägime demonstreerimas ka meie rahva enesekaitse jõudu ja moraalselt vastupanu tahet ning valmisolekut valvel olla iga silmapilk.

Ka selleks otstarbeks terve Eesti oli kogunenud pealinna oma lippude alla. Kõik üksteistkümmend maakonda olid saatnud oma esitajad, et meie rahva juhtidele tuua uusi tõendusid meie kokkukuuluvusest.

Seega kultuur ja enesekaitse pidustustel sammusid käsikäes, nagu nad seda meil on ka tegelikus elu.

Selles mõttes nagu väikese dissonantsinagitud tundus ÜENÜ esimehe avamiskõnes üks koht, kus järgmist lausuti:

„Mitte relv, vaid kultuur on alus, millele rajame oma riigi.“

Siin näikse tahetavat vastamisi seada relva ja kultuuri meie kodumaal. Seega üks nagu peaks teist pelgama ja vihkama, teise olemasolu vastu võitlema ja teda hävitama, et ise asemele asuda. Ometi pidustuste terve mõte oli see: näidata, et Eesti rahvas vajab mõlemaid ja et ta on otsustanud ka relva ikka kindlamini oma peos hoida selleks, et võiks õitseda kultuur — vaimline ja majandusline.

Lugupeetud noorsoo tegelased, ärge kartke relva, kui ta on kultuurinimese käes.

Ja kas relv ise ei ole mitte kultuuri saavutus. Kas on mõeldav kõrge sõjakultuur — ja ainult see võib tulla kõne alla meie kodu kaitsmisel — ilma üldise kõrge kultuurilise tasapinnata.

Ajalugu näitab, et need mõlemad alati on olnud ühenduses teineteisega.

Seda tugevamini nad on kasvanud kokku meie rahva ja kodumaa minevikus.

Sahk ühes ja mõök teises käes, nii muistsed eestlased — meie esivanemad algasid kultuurilist tööd meie kodumaal. Selle töö tulemus oli lokkavad viljaväljad ja lilleaiad, kuid ka raudne, raugemata, vapper malev, kes oma pealikute juhatusel võitles kätte rahvale tema kultuuri töö.

Ka sõjakultuur tol ajal seisis kõrgel ja ei jäänud mitte maha üldisest kultuurilisest tasapinnast, sest üks ilma teiseta oli võimata.

Elustades ja kasvatades meie noorsoos muistse Eesti vaimlise kultuuri traditsioone, nagu see sündis ka pidustustel, sisendagem meie noortesse kodanikkudesse ka seda raugematu enesekaitse iha ja sõjakultuuri heledamaid saavutusi, millega muistne Eesti endale võitles kätte vääri- lise koha Baltimere rannikuil.

Meie praeguse rahvuslase ja riiklise iseolemise seisukohalt see töö on samasuguse tähtsusega kui üldkultuuriliste väärtuste loomine.

A. T.

Kindral-major Otto Heinze.

(Tema 5-aastase teenistuse juubeli puhul 1. juulil s. a. 1. div. ülemana).

Kindral-major Otto Heinze sündis 10. märtsil 1877 a. põllupidaja pojana endises Jamburgi kreisis Kotlõs. Teenis vabatahtlikuna 92-ses Peterski rügemendis. Pärast Petrogradi junkrukooli lõpetamist määrati teenistusse 1-sse Soome kütirügementi; 1901 a. viidi üle 2-sse Soome kütirügementi ja määrati õppekomandosse. Pärast Oranienbaumi ohvitseride kütikooli lõpetamist teenis 2-se Soome brigaadi 1-ses kuulipildujate kompaniis, kust 1906 a. üle viidi 5-da Soome kütirügemendi kuulipildujate kompanii ülemaks.

Ilmasõtta läks kompaniiülemana, teenis pärast pataljoni- ja lõpuks 5-da Soome kütirügemendi ülemana.

Ilmasõjas võttis osa paljudest lahingutest Ida-Preisimaal, Karpaatides, Vilno all ja lõuna-lääne väerinnal. Lahingutes haavatud ja kolm korda põrutatud.

Vabadussõtta astus I ja laväe rügemendi ülemana. Pärast toonise diviisiülemana abina ja ajutise diviisiülemana. 13. veebruaril 1920 a. ülendati kindral-majoriks. 12. augustil määrati aj. II div. ülema k. t., missugusele kohale kinnitati 3. septembril 1920 a. 1. juulil 1921 a. nimetati kindral-major Heinze 1-se diviisi ülemaks, missugusel kohal teenib praegu.

Vabadussõjas üles näidatud teenete ja vahvuse eest annetati k.-m. Heinze'le I liigi 2. järgu ja II liigi 3. järgu Vabaduse Ristid, normaaltalu ja 300.000 mrk. rahalist autasu. Omab veel Poola „Sõja Risti“ ja Latvija „Karutapjate Ordu“ II järgu märgi ühes Latvija vabadussõja mälestusmärgiga. Vene sõjaväest omab kindral Heinze kõik ohvitseri aumärgid, Georgi rist kaasa arvatud.

Kui Napoleon omal ajal ütles, et kui kangelasi ei ole, siis tuleb neid luua, siis oleme meie, eestlased, ses suhtes paremas seisukorras—meil pole tarvidust „dekoratiivsete“ kangelaste loomiseks, sest Vabadussõja päevilt on meil kangelased olemas.

Kindral Heinze on üks neist.

Võimata on üles lugeda kõiki neid juhtumusi, kus temal kui rügemendiülemaal või diviisiülema abil Vabadussõja raskematel momentidel tuli jalule seada seisukord, mis tihti väga raskeks oli kujunenud.

Oma isikliku eeskujuga, külma verelikkusega, kategoorilikkusega, autoriteetlikkusega, kiire otsustamisvõimega, olukorra õieti hindamisega ja vankumata tahtega suutis tema igakord suggererida alluvaid ja uskuma panna ettevõtte edusse neid juhte, keda temal tuli käsutada.

Usaldus juhtide vastu ja usk ettevõtte edusse oli üldse Vabadussõjas üks suuremaid jõude, mis meid võidule viis, ja seda jõudu hindas kindral Heinze alati õieti.

Pärast Vabadussõda on kindral Heinze kõik oma energia ja tahtmise pühendanud meie kaitseväe paremale korraldamisele, kasvatamisele ja õpetamisele, välja minnes esimeses järjekorras neist õpistest, mis andis Vabadussõda.

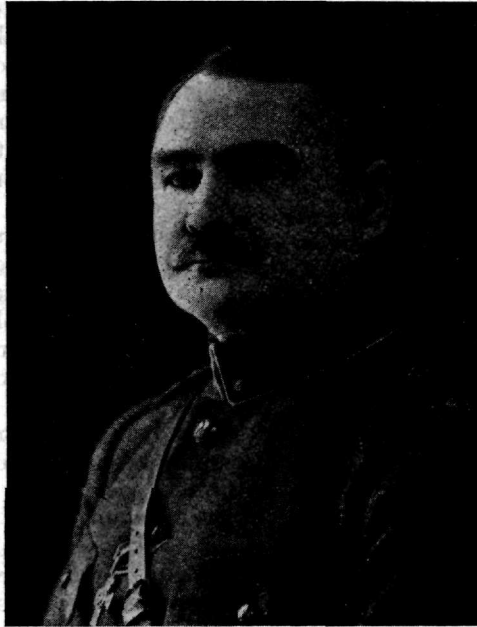
1. juulil s. a. saab kindral Heinze'1 viis aastat teenitud 1-se diviisi ülemana. Viis aastat on liig lühike aeg igavikus, lühike vanade riikide daatumite mõõtmisel, küllalt pikka

aega üksiku inimese elus ja väga pikk Eesti Vabariigi ajaloo ja meie kaitseväe organisierimise töös vastutusrikkal kohal, kus diviisiülemaal puht kaitseväge töö ja teenistuse kõrval tuleb tegemist teha küsimustega, mis seotud eriliste ülesannetega.

Kõike seda tööd on kindral Heinze teinud ihu ja hingega asja juures olles ning kainelt seisukorda hinnates, mispärast töö on kandnud ka parimat vilja.

Vabadussõja päevilt päritud ja rahuaja töös süvenenud ja kõvenenud diviisi väeosade, nende juhtide kui ka seltskonna usaldus auväärt juhi vastu on parimaks pandiks kõigi diviisi ettevõtete ja tegevuste õnnelikuks ja heaks kordaminekuks tulevikus.

Alustades kuuendat kilomeetrit diviisi juhtimise teel, soovime lugupeetud juhile jõudu ja tervist meie väikese, kuid ilusa kodumaa julgeoleku kindlustamise tööl.

Kindral-major Otto Heinze.

Eestlaste sõjaline kultuur muistsel iseseisvusajal*).

Mag. H. Moora.

(Järg).

II. Maasõdadest.

Kõnesoleval ajal olid sõjad eestlasil ja nende naabreil väga sagedased. Igapäev võis ilmuda ootamata vaenlane, kes tule ja mõõgaga maalt läbi minnes surmas inimesi, viis teisi vangi ja röövis või hävitas varanduse. Sellest õieti arusaamiseks peame tuletama meelde, et tolle kauge aja mõisted nagu muus asjus, nõnda seski suhtes meie omist läksid mitmeti lahku. Sõda ei pidanud ainult riigid ja rahvad, nagu meie päevil, kus see on ainult nende „eesõigus“, vaid seda võis ette võtta iga väiksem rühm, iga üritlik meeski, sest sõda oli siis veel eraeluski teatud viisil tunnustatud. Oli ju verikättemaks, mille teel muiste igauks võis õiendada omavahelisi vahekordi, õigupoolest ainult „erasõda“. Sel tarvitsetes vaid laieneda ja muutuda suuremate ühiskondlikkude korralduste, tervete rahvaste vaheliseks ja see oligi juba sõda meieaja mõttes. Kättemaksusõdade kõrvale tulid saagisõjad, meie ütleksime: röövsõjad, kus välja mindi vara, rikkusi ja selle kõrval augi saama. Needki ei olnud, nagu tänapäev, ainult riikide vahel tunnustatud, vaid igal ausal mehel oli õigus avalikus võitluses omandada teiselt selle vara, kusjuures küllaldaseks põhjuseks teisele kallale tungimiseks oli see, kui viimane oli kulla ja hõbeda poolest rikas. Allajääja vara langes päris seaduslikuks võitja omanduseks — selles mõttes oli võitlus sama aus „käsitöö“ ja elatusviis nagu iga muu töögi, tegelikult aga veel ausam ja meest-väärivam. Sest võitluses kordasaadetud verised vägiteod tõid mehele veel kõige lisaks ihaldatud kangelaskuulsuse, mida kiitsid ja austasid kaasaeglased ja omis lauludes ülistasid järgnevadki põlved. On seepärast arusaadav, miks muistsid eestlasi, nagu muidki rahvaid nende kangelasajajärkudel, veetlesid sõjateod, miks vana rahvalaul mehele sõjasurma kõige paremaks kiidab:

Jõuaksin ma sõjas surra,...
ilma taudi tappemata.
Kenam on sõjasse suikuda,
mõõga möllul elu müüa,
ambu noolilla hanguda.

Kõik eestlaste muistsed sõjaretked on kas kättemaksu- või saagisõjad, teiste rahvaste ja maade allaheitmist taotlevaid sõdu meie esivanemad, niipalju kui teada, veel ei pidanud. Viimaks — mainitud iseloomuga sõdu pidasid eestlaste naabreistki ainult skandinaavlased ja nende asutatud vene vürstkonnad, kus oli

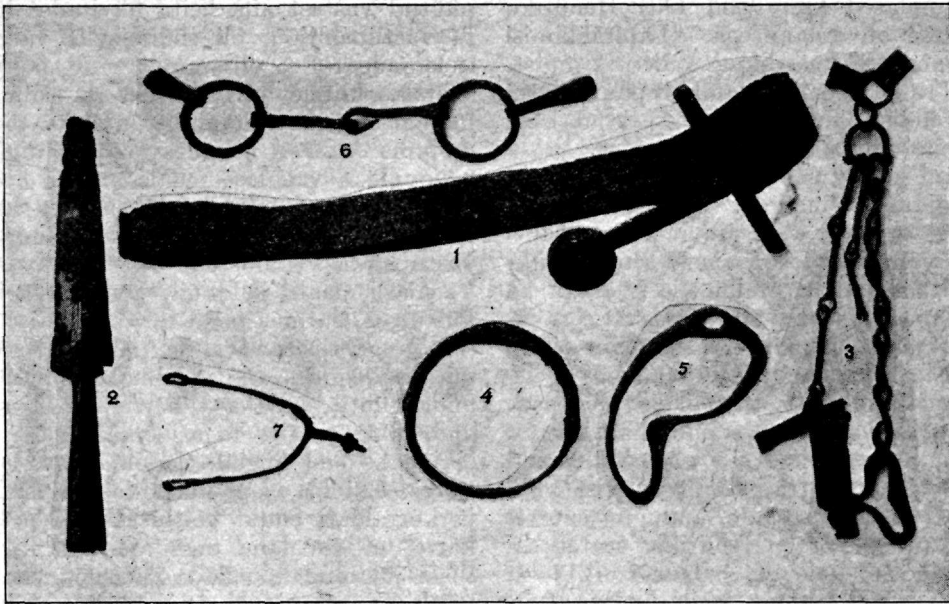
juba kujunenud tugevam keskvoim ja kindla-piirilisem riigikorraldus, kui meil põhjamaade rahvastel, mis oli sarnaste sõdade tarvilikuks eelduseks.

Olgugi, et sõjad, nagu tähendatud, olid väga sagedased, ei tohi sellest aga järeldada, et eestlased muiste kõigiga ja alati oleksid olnud sõjajalal. Alaline sõjaseisukord ei ole kultuurilise arenemisastme juures, mille kõnesolevaks ajaks meie rahvas oli saavutand, enam kuidagi mõeldav ega tegelikult valitsenudki, nagu näitavad olemasolevad teated. Tõsi küll, paistab kui oleksid vähemalt saarlased ja randlased alati sõdinud skandinaavlaste ja teiste läänepoolsete meretaguste naabritega, siiski kuuleme, et neil tähtsa Ojamaa kaubanduskeskuse Visbyga oli maksmas rahu. Võib veel kujutella, et eestlasil peaaegu vahetpidamata oleks valitsenud sõjaseisukord mõne kaugema naaberrahvaga nagu leedulastega, otsekoheste naabritega oli aga ka tol ajal juba vahekord teatud kokkulepetega korraldatud. Nõnda teatab Läti Hendriku kroonikast, et eestlaste ja lätlaste vahel oli sakslaste Baltimaile tuleku algul valitsemas rahu, hoolimata sellest, et sama kronist ütleb nende vahekorra halva olnud ja lätlasi palju ülekohut eestlastelt kannatanud. Alles mõne aasta võrra hiljemini, kui sakslased lätlasile toetuse kindlustasid, algasid sõjad. Kuid enne rahu seisukorra lõpetamist ja vaenu algust peeti korduvalt läbi-rääkimisi eestlastega ja kui viimased siin endiselt üleolevalt mingit vastutulekut ei ilmutanud, öeldi valitsev rahu korralikult üles „teineteist teravaimate odadega ähvardades“. Kui mõlemad pooled sõdimisest väsinud, tehti jälle rahu, kusjuures nähtavasti ikka määrati tähtaegki rahuaja kestusele. Seega oli siis endastmõistetav, et alles tähtaja möödumisel võidi uuesti alata sõda ja et korralikkudes oludes pidi, kui taheti enne tähtaega asuda vaenujalale, varemini rahu lõpetamisest teatama, muidu oleksid igasugused lepingud olnud mõttetud. Sakslasedki pidasid tarvilikuks liivlasile teatada enne vaenu algust rahuseisukorra lõpetamisest. Loomulikult peeti rahuseisukord isendast lõpetatuks, kui teine pool seda rikkus, aga see oli siis juba enam erakorraline juhus.

Kuidas eestlased muiste rahu tegid, sellest pole kahjuks otsekohesteid teateid, kuid võib arvata, et neilegi oli tuttav vastastikuse odade vahetamise komme, mille teel liivlased rahu tegid. Vist pidi odade andmine teineteisele vastaste poolt tähendama relvade mahapanemist, nagu see rahu tegemisel paljudel rahvastel olnud kombeks. Rahu lõpetamisel saadeti odad

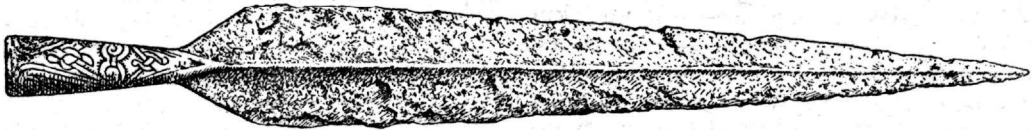
*) V. „Sõdur“ Nr. 20/21 — 1926.

Eesti ratsaniku relvad ja riistad muistse vabadusvõitluse ajalt.

1) mõök, surnukeha põletamisel kokku paindunud; 2) odaots, tipp murdunud; 3) ahelik vöö küljest, milles ripub tuleraud ja vist noatupe osi; 4) sadula jalgraud, teine hokku muljutud; 6) suitsed; 7) kannus. 1—6 on leitud Väike-Maarja Porkunist hauast ja on kuulunud kõik samale sõdurile, 7 on leitud Saaremaalt.

Odaots hõbetatud õõnega.

Õõne hõbekate kujutatud suuremalt.

Sadula jalgraud.

tagasi. Kurelased kinnitasid Läti Hendriku teatel rahuteo ohverdamisega. Läbirääkimisi pidasid ja rahu tegid saadikud, kelle isik muistseil eestlasil sama kronisti teatel oli puutumatu, nagu seda üldiselt kaitstuks on peetud isegi päris algeliste rahvaste poolt.

Enne, kui nüüd asume kirjeldama muistset eestlaste sõjaväge, malevat ja selle võitlusviise, tähendatagu, et seda ainult kõige pääliskaudsemalt võime teha, kuna neid seni kahjuks eriteadlased lähemalt käsitelnud ja iseäranis ka teiste põhjamaade rahvaste samaaegse sõjakuunstiga võrreldes hinnanud pole. Siin ootab ülesanne meie sõjaasjanduse eriteadlasi.

Kui suured olid eestlaste muistset malevad, seda võime ainult kõige umbkaudsemalt arvata, sest kõik numbrid, mis meile annavad vanad allikad, pole ju kuigi täpsed ja on vist küll, nagu näitab üldine sõdade ajalugu, suurelt osalt liialdatud. Läti Hendriku teatel sai Lembit kogudes malevat, mis lõi 1217 a. tuntud Madisepäeva lahingu, kogu eesti mandriit kokku 6.000 meest. Kui võrdleme seda hulka eestlaste arvatava üldarvuga, 150.000—175.000 inimest, siis paistab see kaunis tõenäoliselt manner-Eesti väljasaadetavate sõdurite „normaal arv“ olnud. Üksikute maakondade üritatud retkedel oli mehi muidugi vastavalt vähem, kogu maa, Saaremaa kaasa arvatud, võis aga vist küll jõudu kokku võttes vähemalt kümnetuhandelise maleva välja saata.

Eestlaste malevad koostusid jalameestest ja ratsanikest. Ratsanikkude arv kuulukse vahel väga suur olnud. Juba mainitud Madisepäeva lahingu kirjelduses ütleb kronist sakslasi võtnud eestlastelt ligi 2.000 hobust. Kuna nende kätte langes ainult osa maleva hobustest, siis paistab, et siin kolmandik meeste arvust, vahest isegi pooled olid hobustega. Kas keegi sõtta läks jala või hobusega, olenes vist nagu relvastuski igäihe jõukussuhteist ja oli seega enam-vähem juhuslik. Sõdurite ühtlane relvastus ja varustus oleks olnud mõeldav ja kindlamini korraldatav vahest ainult siis, kui oleks olnud kujunenud eri sõdurite klass, midagi sarnast, nagu seda oli näit. Lääne-Euroopa rüütelkond. Eestlasil aga kindlasti midagi niisugust polnud tekkinud, vaid siin oli sõduriks vaba, relvakandevõimeline mees, nagu teisilgi rahvail samal arenemisastmel. Meie ei tea ka, et eestlased oma ratsaväele kui relvliigile juba mingisuguseid põhimõtteliselt erilisi ülesandeid lahingus oleksid pannud, vaid see kasutas vist enam ainult tegelikult nii hästi kui kunagi oskas olukordi ja võimalusi, peaaegselt aga kiirendas väeliikumist, mis ju sõjas alati on olnud tähtis.

Olenedes meie muistsete sõdade eesmärgist, vaenlasele ainult kahju teha, ise seejuures saada võimalikult suurt saaki, ilma et oleks

püütud vastast alla heita hävitades lõpulikult ta vastupanujõu, oli sõdimisviis vähe püsiva iseloomuga. See oli suurelt osalt põhjendatud vastase kiirele üllatamisele ja silmapilksele moraalsele masendamisele, milleks pidi kaasa mõjuma m. s. hirmutav sõjakärägi. Kui malev läks vaenlase maale, püüdis see ilmuda nii äkitselt, et viimane lähenevast hädaohust ei suudaks veel mingit märku saada, ennast vastupanuks valmistada ega oma vara peita. Vaenlase maale jõudnud, levines vägi kiiresti küladesse, surmas mehed, võttis naised ja lapsed vangi, riisus vara, nii palju kui seda kätte sai, ja kogunes siis jälle kokkulepitud paika, mida hüüti „majaks“. Sama kiiresti nagu tulnud, katsuti siis tagasi minna, et vaenlane ei jõuaks end koguda ja omalt poolt kallaltungides, teha saagi küsitavaks. Teel peatuti ja korraldati endid võitluseks nii pea kui oli karta, et vaenlane taga ajab. Oli vaenlane siiski jõudnud koondada suurema väe, millega võitluse astumine paistis küsitav, siis katsuti põgeneda, mõnel korral osa saaki maha heites ja vabastades vangegi. Öieti paistab, et võitlust vastu võeti harva ja tavalisemini põgeneti juba teatel, et vaenlase vägi järgneb. Kuidas eesti malev avalikuks lahinguks korraldus, n. üt. rivistus, sellest pole meil kahjuks lähemaid teateid. Ühenduses 1217 a. Madisepäeva lahinguga tähendab Läti Hendrik ainult niipalju, et ülesäetud väe keskoht oli tugevam, tiivad nõrgemad. Kui malev oli otsustanud astuda vaenlasega välja võitlusse, siis katsuti nähtavasti ikka korralduda metsade varjus, kust ilmuti vastase ette võimalikult ootamata, teda üllatades. Kui vaenlase tagaajamisest või tulekust teati, peitis malev end heameelega kuhugi metsade varju ära, kus endid korraldati ja kust pahaaimamata liikuvale vastasele järsku kallale langeti meeoleu loomiseks kisa ja relvadega sõjakära tõstes. Väljalahingud alustati teatud kauguselt võttega, mida juba paljud rahvad, m. s. roomlasedki tarvitanud: heideti vaenlast odadega, mida kronist ütleb pilvedena sadanud. Lähenedes edasi, algas siis päris käsivõtlus odade, tapperite, mõõkade, kärpide ja muude käsirelvadega. Vaenlase viskeodade ja käsirelvade eest kaitsi endid kilpidega. Kui õnnestus vaenlast lüüa, algas tagaajamine, kõigepealt ratsa.

Kui vaenlase maale mindi, oli see mõnel korral hoolimata kõigest kiirusest, millega liiguti, saanud teada maleva tulekust ja läinud varju oma kindlustusis ehk linnadesse, nagu neid meie rahvas muiste nimetas. Siis piirati linn ümber ja katsuti see vallutada. Kuidas linnu piirati, sellest on mõned teated. Kõige pealt katsuti siingi vaenlasele viskeodade ja nooltega kahju teha. Siis katsuti järjekindlasti linna puuvarustusi põletada, milleks võimalik

kult nende külje alla süütati suured tuleriidad. Et seda kõike vastase poolt linnast heidetud kivide, odade ja noolte all teha võida, ehitati endile mingi vari, mis kroonika teatel kord olnud juurtega väljakistud puudest. Alati polnud aga võimalik tulega ligi pääseda linna puuosadele, seepärast katsuti niisugusel juhtumusel linna muldvalle ära kaevata. Püsivust polnud aga siingi kuigi palju. Kui mõne päeva jooksul linna ei jõutud vallutada, või eriti kui kuuldi abivägede lähenemisest, jäeti harilikult piiramine pooleli ja mindi tuldud teed. Mõnel korral ei kuulegi meie piirajate äramineku põhjust — vahest ennustasid nõiad ebaõnnestumist. Alles hiljemini, muistse iseseisvusaja lõpul, vabadusvõitluse viimasel järgul õppisid eestlased linnade piiramisel ka kiviheitemasinaid, paterelle tarvitama, samal ajal, kui aru saadi sakslaste püüdest neid orjastada, muutus eestlaste sõdimisviiski püsivamaks, kuigi ainult osalt.

Vaatleme aga nüüd, kuidas eestlased endid kaitsid, kui vaenlane tungis nende maale kas samasuguses saagihimus või kätte tasuma talle tehtud ülekohut ja sõjahävitusi. Kättemaksu sõjaretk järgnes harilikult õige varsti sõjakäigule vaenlase maale. Seepärast pidi viimaselt tagasituleku järgi oldama valvel. Läti Hendriku kroonikast kuuleme, kuidas näit. lätlased Oandimaalt retkelt tuleku järgi oma linnad igaks juhtumuseks seadsid valmis ja oma vara vedasid neisse varjule. Ja eestlaste malev ei lasknudki end kaua oodata. Oli loomulik, et kõike vara polnud võimalik viia linnadesse, osa peideti lihtsalt maa sisse, metsadesse jne. Vahid vaenasid, kust vaenlast võidi oodata. Teid ei olnud muiste kuigi palju. Suured metsad ja sood, mis kahtlemata olid praegustest tublisti vesisemad, tegid läbipääsu vähemalt soojal aastaajal võimatuks. Üksikute maaosade vahel oli ühendus võimalik ainult teatud vähestest kohtadest, kus maa enam-vähem jatkuvalt oli kõrgem. Näit. päästi lõunast Läti poolt Põhja-Eesti ainult kolmel teel: mööda mereranda, Sakalas umb. Viljandi ja Navesti kohalt Järvamaale ja Oandist umb. Tartu kohalt. Mujalt tegid Pärnu jõgikonna, Tännassilma ja Emajõe ümbruse rabad läbipääsu peagu võimatuks. Kui raske oli läbi saada mitteharilikul teel, näitab Läti Hendriku jutustus, kuidas sakslased, kui nad läksid Sakalasse kustki praeguse Pärnumaa rabadest läbi, nägid palju vaeva ja kaotasid ligi 100 hobust. Muidugi sillutas pakane talvel kõik sood ja veed ja seepärast tehtigi, nagu teada, sõjaretked peaaesjalikult talvel. Aga talvitigi näikse liigutud enamasti tavalisi teid mööda, muidugi sel põhjusel, et ainult neid paremini tunti, kuna mujal, sois ja metsis kergesti eksiti, mis jällegi nõudis aega ja vaeva. Kas

teid alati valvati, või ainult siis, kui rahuvahekord naabritega oli lõpnud — või muidu kardeti hädaohtu, pole teada, kuid paistab, et ennemini küll ainult viimati mainitud juhtumusel, sest võitluste ajal sakslaste vastu ei kuule me harilikult vahtidest, just seevastu öeldakse tihti, et rahvas ei teadnud vaenlase tulekust. Vaenlase lähenemisel jooksid vahid küladesse hädaohust teatama. V. Reiman on arvanud, et hädaohu lähenemisest niigi teatati, et kõrgemaisse kohtadesse süütati tuled või et ka samuti sõjasarve puhumisega seda tehti. Vaenlase poolt süütatud majade suits teatas aga juba isegi kaugemale, mis oli tulemas.

Kui rahvas vaenlase ilmumisest sai teate, oli esimene mõte varandusega, mida suudeti kaasa võtta, põgeneda ja endid peita, milleks enne kõike sügavad metsad pakkusid küllalt võimalusi. Kui vähegi jäi aega, siis põgeneti juba varemini valmisvaadatud pelgupaikadesse, kuhu ka nii palju kaasa võeti liikuvat vara, kui seda lubas aeg. Sagedasti jäi vaevalt niipalju mahti, et ainult iseendid oma palja eluga suudeti päästa metsavarju. Varanduse kaasaviimine nõudis ju ikka teatud määral aega, loomadegi kaasaviimine polnud sugugi kerge, talvisel ajal sügava lumega sagedasti koguni võimatu. Neil põhjustel langeski Läti Hendriku teatel vaenlase saagiks ikka suurel arvul karja.

Pelgupaiku ei tarvitse meil siin lähemalt kirjeldada, kuna seda juba mujal üksikasjaliselt tehtud¹⁾. Varju otsiti raskesti ligipäästavaid soosaaril ja maa-aluseis koopais. Soosaarile päästi salateid või rappa ehitatud salasilu mööda, mida vaenlane ei tundnud või nii kergesti ei leidnud. Koopaist olid mõned looduslikud, nagu näit. vee uhetud „Idaurked“ praeguses Juuru kihelkonnas, kus Läti Hendriku teatel kord tervelt tuhande inimese ümber olnud peidus, koopaid oli aga ka inimeste uuristatud, nagu tuntud koopad Arukülas Tartu linna ligid. Pelgukoopad olid ainult siis julged, kui osati teed nende juurde varjata ja tarvilisel korral ka sissekäiku maskeerida. Pelgupaigad, kõnelemata sellest, et neisse ei jõutud alati põgeneda, ei pakkunud aga talviti, kus veed olid külmanud ja lumele jäid jäljed, kuigi palju kaitset. Kõige lähemaks ja osalt ustavamaski varjuks on rahvale olnud alati tihe mets, mille sügavustes kõige pealt ja ühtlasi suvel kui ka talvel otsiti varju. Teiste varjukohtade kõrval oli vist küll enne kõike mets see, mida rahvas võis tänada, et hoolimata sagedastest ja kõle veristest vaenlaste sõja-

¹⁾ Vta E. Laid: Kodumaa muistsed pelgupaigad. Ajalooline Ajakiri nr. 1—2, 1925, ka aratrukina ilmunud Akadeemil. Ajaloo-Seltsi väljaandel. Sama autor on kirjutanud neist ka raamatus Eesti kinnis-muistised, „Odamehe“ kirjastus 1925.

käikudest, nagu neist jutustavad ajaraamatud, kus inimesi küll külates, küll pelgupaikades öeldakse surmatud olevat, siiski suur ja vahest suurem osa sellest jäi varjatuks ja pääsis hävitusest — muidu ei saaks aru, kuidas meie rahval kümnete aastate otsatute hävituste järgi ikka veel leidus jõudu vaenlastele vastu panna ja veel omalt pooltki vastata samasuguste laastamistega. Metsades korraldati endile vahel ka teatud kindlustusi sel teel, et peidusolijad endi ümber puid maha raiusid, mille

neist olnud suurem ja paremini kindlustatud, nii et see oli n. üt. pealinnaks. Kihelkondades on olnud aga ka väiksemaid, n. üt. kohalikke linnu, mis küll on loomulik, kui mõtleme, et mõnigi muistne kihelkond oli väga suur ja toleaja oludes polnud mitte kerge kauge maa taha linna põegneda. Praegu teada olevaist linnadest (vt a. joon. 1) võib olla üks osa vane- maid, mis juba Kristuse sündimise ümber olid ehitatud ja iseseisvuse lõpuajaks juba ammu maha jäetud. Niisuguseiks võib arvata väikse-

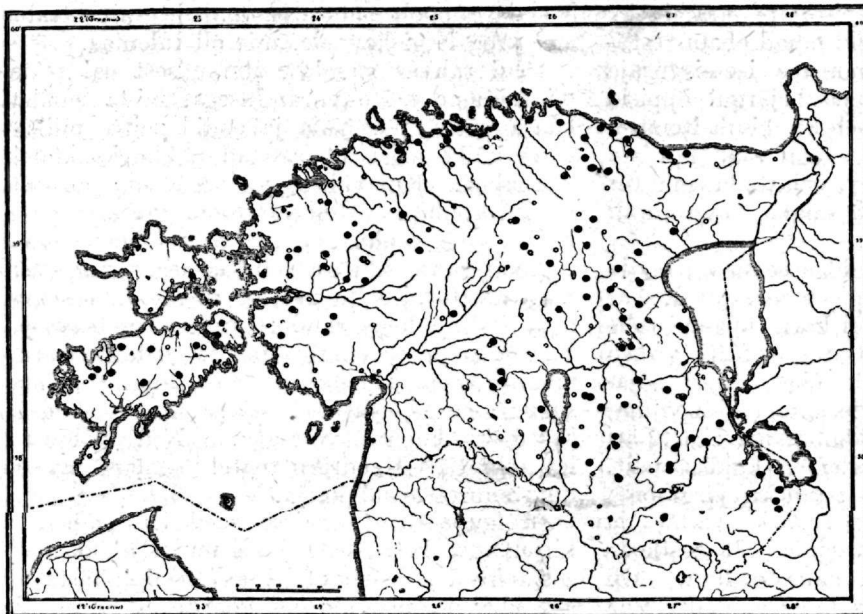
maid ja puudulikumalt kindlustatud linnu. Läti Hendriku jutustusest paistab, et tema ajal hakati vaenlasele vastu ainult suuremais linnades.

Linna asukoha ja ehituse määrasid enne kõike need looduslikud eeltingimused, mida kuski saadi kasutada. Seepärast ei asetsetud linnad kaugeltki mitte igakord kihelkondade keskel, vaid tihtigi äär- tel, kui aga seal loodus pakkus soodsamaid eeldusi. Nii olid näit. Revele ja Viru maa- konnas suurimad lin- nad peajasjalikult seal- sete kihelkondade põh- jaserval, rannikul, kus looduses võis hõlpsa- mini leida järskude nõlvadega kõrgeid

kohti, mida kergem oli kindlustada. On aga ka võimalik, et siin linnade asukoha valimisel kaasa mõjus asjaolu, et neid maakondi häda- oht varitses kõigepealt põhjast, merelt — viikingite poolt.

Ehitusviisilt jagunevad meie muinaslinnad mitmesse rühma. Ida- ja Lõuna-Eestis, kus maapind ebatasane, valitsevad m ä g i l i n n a d, s. o. linnad, mis inimese poolt moodustatud seal rohkesti leiduvate mägede, kinkude ja selja- kute kindlustamise teel. Lääne- ja Loode-Eestis, kus maapind enam tasane, valitsevad v a l l i n n a d, suured ringvallid, mis inimene algu- sest peale on pidanud ehitama omal jõul. Need pearühmad võib jagada veel alarühmadesse.

Mägilinnade lihtsaima alarühma moodus- tavad n. n. lihtlinnamäed — üksikult seisvad, igast küljest kõrgete ja enam-vähem järskude nõlvadega mäed, mille näiteks võib olla joon. 2 pildistatud tuntud Otepää linnamägi. Neile ülestungimist takistasid igast küljest loomuli- kud kõrged ja järsud nõlvad. Ülemise pinna

Joon. 1. Eesti muistsete linnade levimise kaart.

Kaardil on märgitud ainult kindlasti teada olevad linnad.

tagant, juhtumusel kui vaenlane leidis pelgu- koha, oli kergem sellega võidelda ja ennast kaitsta.

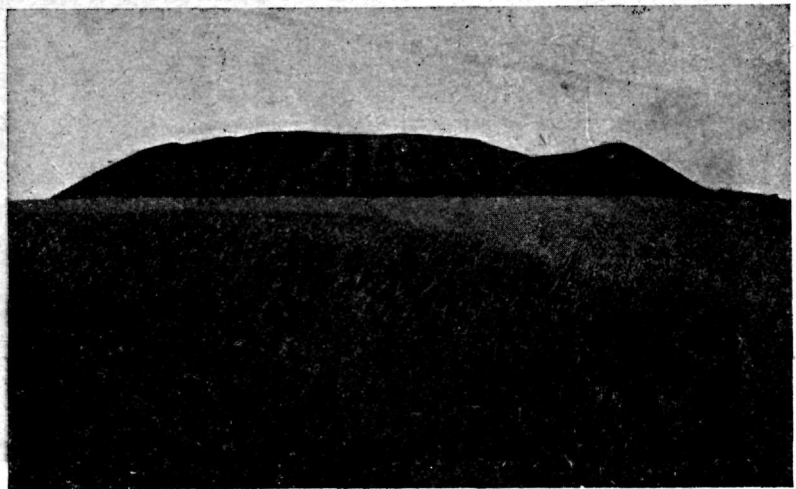
Kui pelgupaigad olid vaenlase maale ilmudes ainult esimesteks hädaabinõudeks, kuhu igauks kõige pealt iseend ja oma varandust mõteldes põgenes, siis olid l i n n a d, kindlustused juba korraldatud vastupanu abinõudeks, kuhu koguneti ühise vastuhakkamise otstarbel ühise juha- tuse alla. Peab jälle tähendama, et linnadesse jõuti koguneda ainult siis, kui vaenlase tulekust saadi ette teada. Meie muinaslinnade ehituse üksikasjust võime siin ka minna mööda, kuna neid võib leida pikemaist töödest²⁾.

Enamasti igal muistsel kihelkonnal olid omad linnad, üks või enam. Ainult harvadel kihelkondadel polnud linnu, või pole neid meie päevini alal hoidunud. Kui linnu oli kihel- konnas enam kui üks, siis on nähtavasti mõni

²⁾ E. Laid: Eesti muinaslinnad, „Looduse“ kir- jastus 1923. Uuem ülevaade samalt autorilt raamatus Eesti kinnismuistised, „Odamehe“ kirjastus 1925.

äärt mööda oli neil arvata-
vasti kõigil tammepuust
pihtaid ehk plank. Väga
mitmel linnal käib mööda
ümberringi madal kividest ja
mullast vall, mis pihtaida
pidi toetama. Plank oli siis
selle valli harjal (vta joon. 3.
linnamägi Lügänuuse kihel-
konnas). Mäe nõlvade järskust
suurendati mõnel korral
kunstlikult neid püstemaks
kaevates: vahel ehitati seks
koguni keset nõlva vall, nagu
linnamäe ülemisele äärelegi
(näit. Sangaste Mäeküla linna-
mägi). Suuruselt on liht-
linnamäed erisugused, kuid
enamalt jaolt kaunis suured.
Ringvalliga piiratud linna-
mäed nagu joon. 3. Lügä-
nuse, kuuluvad meie tugevaimate linnade
hulka.

Mägilinnadest meil kõige arvurikkamad on
n. n. neemik-linnad ehk mäenina-linnad, mil-

Pilt 2. Otepää linnamägi.

Järskude nõlvadega, üksikult seisev mägi, kuulub n. n. lihtlinnamägede liiki.

poolt kaitstud kõrgete nõlvadega, kuna teisest
otsast need linnapoole jatkuvaist seljakuist
ära lõigati kraavi ja valliga. Neemik-linnu
on lihtsaid, nagu joon. 4, kus seda muust

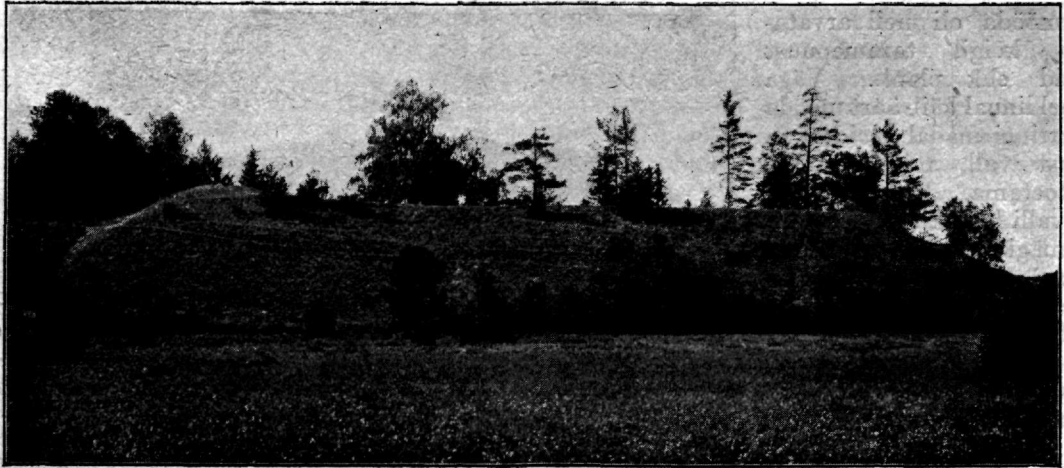

Pilt 3. Öhuülesvõtte linnamäest Purkse jõe ääres Lügänuuse kihelkonnas.

Eesti lennavae poolt tehtud ülesvõte. Purkse jõgi, mis nüüd voolab eemalt, on muiste joosnud linnamäe külje all.

lise näiteks olgu joon. 4 kujutatud „Linnu-
tajakamägi“ Tormas ja joon. 5 pildistatud
„Punamägi“ Väike-Maarjas. See linnade liik
on saanud oma nime sellest, et siin, nagu
näha joonistelt, on tarvitatud kindlustamiseks
enam-vähem järsku lõppevaid mäeseljakute
otsi, mis eesotsast ja kahelt küljelt olid looduse

seljakust eraldab ainult üks kraav ja vall,
on aga täielikumaid nagu joon. 5, kus kindlus-
tatud neemiku ots on eraldatud muust selja-
kust tervelt kolme valli ja kraaviga. Eelmisist,
lihtsaist neemik-linnadest on mõned väga väike-
sed ja kindlustustena olnud nõrgad — need olid
kas ainult kohaliku tähtsusega „küla linnad“,

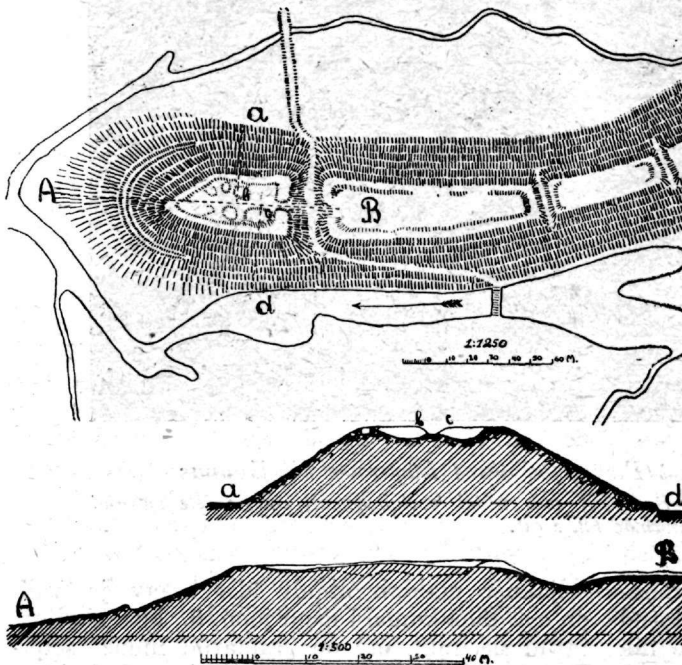
Pilt 4. „Linnutajamägi“ Torma kihelkonnas Tartumaal.

Tüübiline neemik-linn, eraldatud pahemale jätkuvalt seljakust ainult ühe kraavi ja valliga.

peaaegu ainult pelgukohad, või on need jälle vanemad, vanemast raua-ajast pärit ja polnudki vahest enam kõnesoleval ajal tarvilusel. Seevastu on linnad, nagu joon. 5 kujutatud „Punamägi“, meie muinasaja kõige täielikumalt kindlustatud linnu. Seda kaitsevad kahest küljest ja eesotsast vesi — jõgi ja sellesse voolav oja — ja tüma niit, edasi võrdlemisi järsud nõlvad, mida otsapoolt veel läbikaevatud kraavi ja valliga on tehtud püstemaks. Linna-pealne jaguneb 3-e ossa, millest joonisel pahempoolseim ots moodustab peakindlustuse, mida

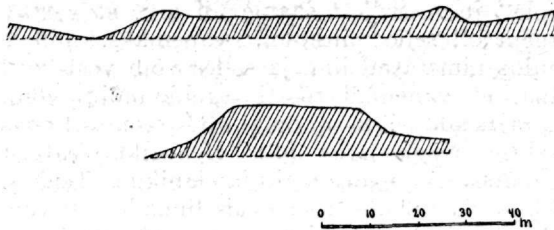
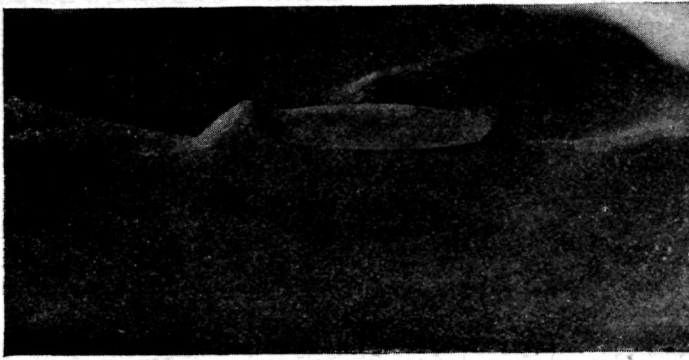
piirab äärtest vall ja eraldab keskmisest linnaosast vall ja kraav. Keskmist linnaosa piirab samuti ümberringi käiv vall ja eraldab parempoolseimast n. üt. eelkindlusest kraav. Eelkindlusel pole külgedel valli, vaid ainult otsis ja seda eraldab (joonisel paremale jätkuvalt) kindlustamata seljakust peale valli veel kraavgi. Vallidel on arvatavasti igalpool olnud puust pihtaid. Vastasel, kes tahtis tungida linna, oli raske sinna pääseda külgedelt ja eesotsast vee, kõrgete nõlvade ja ülal oleva valli ning pihtaia pärast. Iseendast oleks olnud linna kergeim pääseda mööda seljakut (joonisel arvates paremalt), kuid siia olid ehitatud ette kraavid ja vallid, mille harjadel oli jällegi tugev pihtaid.

Viimase mägilinnade alarühma moodustavad n. n. kalevisängid, nagu neid rahvas sageli nimetab. Need on ehitatud ka mäeseljakuile, aga mitte nagu eelmised nende otsadele, vaid keskele, kusjuures seljak on kahelt poolt läbi lõigatud kraavi ja valliga. Joon. 6 kujutab sarnast kalevisäangi Tartumaal Palamuse kihelkonnas. Siin näeme seljakut (pildil läheb pahemalt paremale), mil kahelpool küljes kõrged ja vrld. järsud loomulikud nõlvad, mis seega siit ülespääsu raskendavad. Seljak on kahest kohast risti läbi lõigatud võrdlemisi laiade kraavidega ja neist saadud muld kraavide siseäärtele vallideks kuhjatud ja vist osalt ka kasutatud vallide vahele jäänud seljakuosa, linna-pealse kõrgendamiseks ja tasandamiseks. Kuna linna kõrvalt vaadates selle otsvallid tuletavad meelde voodi kõrgemaid otsi, siis on rahva meelegujutus need linnad nimetanud

Joon. 5. Väike-Maarja Äntu „Punamäe“ põhiplaan ja lõiked.

Neemik-linn, mis maa poolt kaitstud kolme valli ja kraaviga.

*Pilt 6a ja 6b. Kalevipoja säng Kassinurmes
Palamuse kihelk.*

Ülal ülesvõtte mudelist, all joonistatud lõiked pikuti ja risti.

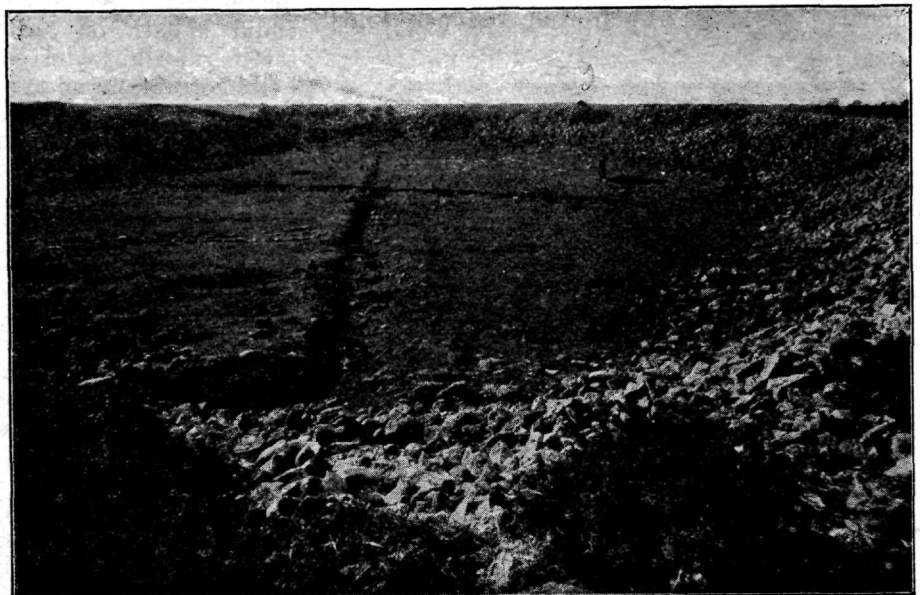
„sängideks“ ja ei tohiks olla tähenduse-
ta, et neid rahvas hüüab just eesti muinas-
vägilase Kalevipoja sängideks. Kalevipoja
sängidki on sagedasti kaunis väikesed ja on
seega jaolt olnud laiema tähtsusetat.

Vall-linnade ehk maalinnade (nagu neid
harilikult nimetab rahvas) ehitamine on nõud-
nud palju enam vaeva, kui eelmiste, mägede
kindlustamine, aga neis maaosades, kus mägesid
pole, ei pääsnud rah-
vas sellest. Meie tore-
daimaid maalinnu on
joon. 7 ja 8 kujuta-
tud Valjala linn
Saaremaal. Sellegi
ehitamiseks on kasu-
tatud, niipalju kui
saadud, looduse abi.
Nimelt on selle alu-
seks valitud loomulik
kühm, mis linna
ikkagi natuke tõstis
ümbrusest kõrge-
male. Kühmule on
ehitatud ümberringi
kividest ja maast
vall, mis praegu
veel umb. 5—6 m
kõrge, ja selle äärele
puust pihtaid. Sama-
sugune on kõigi
Saaremaa ja mõne
manner-Eestigi maa-

linnade ehitusviis. Maalinnad on
peaagu kõik väga suured, suurim on
Varbola linn Harjumaal Nissi kihel-
konnas. Neid linnu ei ole võinud
enam ehitada üksikud külad, vaid siin
on pidanud olema liikumas suurema
ala, terve kihelkonna jõud. Määratu
hulk materjali, mis läks kõrge valli
üleskuhjamiseks, on nähtavasti võetud
osalt otsekohe linna ümbert, valli
välise jala äärelt, nagu näit. Varbolas,
osalt on seda aga pidanud ümbrusest
kokku vedama.

Kirjeldatud ehitusega muinaslinnu ei tunta
ainult Eestist, vaid naabermaistki, kust meie
esivanemad on need erisugused ehitusviisid
laenanud ja oma maa oludesse kohandanud.
Samasuguseid mägilinnu nagu meil tuntakse
ka meie lõunapoolseist ja idapoolseist naaber-
maist, seevastu on meie maalinnade sarnased
vall-linnad tavalised läänes, iseäranis Saksas.
Mägilinnadest võib üks osa olla, nagu juba tähend-
datud, õige vanad, nagu seda teatakse ka vas-
tavaist Venemaa ja Läti linnadest, vall-linnad
on aga kahtlemata nooremad ja meil on neid
hakatud ehitama alles nooremal raua-ajal,
vahest suurelt jaolt alles pärast aastat 1000 p.
Kr.

Nagu osalt juba mainitud, on püütud
kõigi linnade asukoha valikul pidada silmas,
et loodus kergendaks selle kindlustamist ja
kaitsmist. Kaunis sagedasti on seepärast
linnade ümbrus soine, kui mitte igakord igast
küljest, siis vähemalt enamasti mõnelt poolt.
Päris ideaalne, kuigi haruldane on oma asendi

Pilt 7. Valjala maalinn Saaremaal.

poolest tuntud Soontagana linn praeguses Mihkli kihelkonnas. See asetseb soosaarel, millele pääseb ainult kitsast teed mööda ühelt poolt. Vahel, nagu nägime (vta joon. 5. Punamägi) oli linna külje või külgede all vesi, jõgi. Ka joon. 3. pildistatud linnal on muiste Purtse jõgi, mis nüüd jookseb natuke maad eemalt, voolanud otse külje alt. Haruldane on Lohu Jaanlinna asend, kus linn ehitatud jõe käänu, nii et jõgi on muiste voolanud kahest küljest linna valli jala alt. Jõe paisutamisel oleks siin võidud linna igast küljest piirata veega, kuigi meil pole otsekoheleid andmeid, et kuski muiste meie linnu oleks kunstlikult veepaisutamise teel kaitstud. Peab tähendama, et kõik kaevatud kraavid, mida eelpool mainiti linnade kaitseks lõigatud olevat, olid kuivad ja mõeldud ainult nende taga olevate linnade vallide või nõlvade kõrgendamiseks või järsumaks tegemiseks. Linna kaitsele oli tähtis ka nende sissekäikude asetamine nii, et neid vaenlased ei saanud kasutada. Seepärast ei ole linnadel harilikult vallides „väravaid“, või kui on, siis on vallid neist kohtadest tehtud ainult pisut madalamad. Linnadesse mindi siis harilikult üle vallide. Ülekäik ei tehtud tavalisest vallidest otsesihis risti üle, vaid põigiti, pikkamisi mööda valli nõlva üles (vta joon. 8.). Kui vaenlane seda mööda katsus üles minna, võidi teda kogu aeg külje pealt hoida „tuule all“. Iseäranis selge on sarnane üleskäik Lohu Jaanilinnal, kus see on tehtud valli küljele vastu jõge. Mägilinnadelgi, nagu näit. Lüganuse Tarakaldal (joon. 3), on tee linna tehtud põigiti mööda nõlva üles.

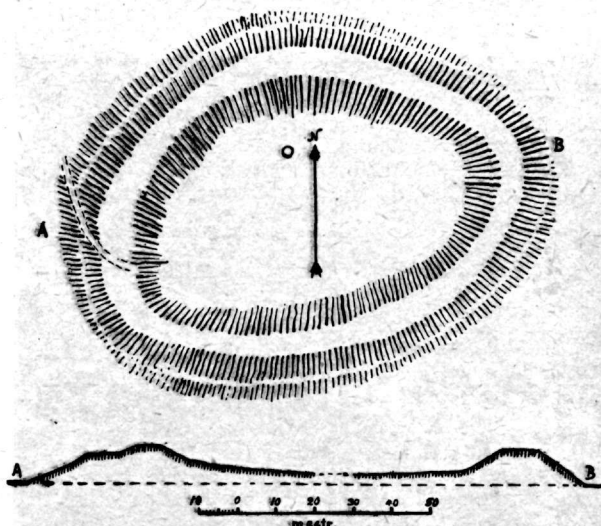
Mõnel linnal on olnud oma kaevgi, kust piiratud võisid saada vett. Nii on Valjala linnal joon. 7 ja 8 märgitud kaevuase, mis

on olnud kividega seest vooderdatud. Vahel on kaevul olnud ka puust rakked. Siiski ei ole tervel real suurteil linnadel olnud kaevu, mis veel kord näitab, et muistsete sõjaretkede ajal piiramine tavalisest ei kestnud kaua.

Nagu näha ajalooliste allikate märkeist, on mõnel linnal olnud veel mingisuguseid väiksemaid eelkindlustusigi. Neist aga selgeid jäänuseid seni pole leitud — vist olid need peaaesjalikult puust sõõrud või pihtaiad ja on seepärast täiesti hävinud.

Vanus ajaloo-allikais nimetatakse linnu tihti mõne vanema nime järgi, näit. „Lembitu linn Leole“ jne. Sellest saame nii aru, et vastav vanem oli selle piirkonna vanemaks, millele kuulus nimetatud linn ja selles võib veel kord näha, et vanemal tõesti tegelik mõju, võim oli, et nende isikul oli omal alal ja omas linnas kaalu. Nagu näha Läti Hendriku teateist oli mõnedes linnades maju ja elanikke. Teistes, väikseis ja rabades asetsevais linnades oli vaevalt alalisi elanikke. Kas linna vanemgi elas linnas, pole teada. Vaevalt oli see alati nii, sest ei olnud ju alati võimalik ehitada linna just sinna kihelkonna ossa, kus oli vanema elukoht ja maa. Ühest Läti Hendriku jutustusest, paistab, et liivlaste vanemad, kuuldes eestlaste maleva tulekust, ruttavad enne oma naiste ja laste juurde ja siis alles oma linnadesse — seega olid siis nende kodud vist eemal linnadest.

Niisugused olid linnad, milles vaenlase tulekul otsiti varju. Neisse toodi kaasa oma varagi nii palju kui jõuti; loomi mainitakse alati saagi hulgas, mis vaenlane sai linnadest, aga raha ja väärtasjugi viidi linnadesse ja maeti osalt sinna, nagu tõendavad näit. leiud Muhu maalinnast. Sellest, kuidas linnas sõditi ja endid kaitsti, on säilunud vanus kroonikais terve rida kirjeldusi — siin ei tarvitse neid kõiki korrata, mainitagu ainult peajooni. Vaenlane tarvitas üldiselt samu võtteid, mida juba eespool mainiti eestlaste piiramisviisist kõneldes. Vaenlase ülestungimist linna nõlvade ja vallidele takistati viskeodadega, nooltega ja kõiksugu raskete asjade eestkätt kivide heitmisega; heideti vaenlasele vastu ka palke, valati vahest keeva vettki kaela. Kui vaenlane katsus endale valli või nõlva alla ehitada varju, siis püüti seda ära põletada linnast põlevaid puurattaid alla veeretades. Talvisel ajal sõdides olid muhulased oma linna vallid veega üle valanud, mille tõttu need olid jäätanud ja neile pääseda väga raske. Hiljemini, kui eestlased sakslasilt olid õppinud tarvitama ambusid ja ehitama paterelle, tarvitasid nad neidki omi linnu kaitstes sakslaste vastu, mis viimaseile väga palju raskusi sünnitanud, nagu kronist tähendab. Mõnel korral ei läinudki nähtavasti vägi otsekohe linna varju, vaid pani enne linna vallide ees vastu, et alles siis, kui viimane häda käes,

Joon. 8. Valjala maalinna põhiplaan ja lõige. Ringikesega märgitud kaevuase. Lõige suurema selguse otstarbel 2 korda suurem, keskosa välja jäetud.

taganeda linna, nagu seda tegid näit. saarlased võitluse aegu sakslastega 1260-il aastail Kaarma maalinna all. Põhjuseks, miks linnad vaenlastele pidid anduma, öeldakse vähemalt võitluste aegu sakslastega olnud peale kaitsevarustuste hävitamise iseäranis janu ja nälga.

Nagu võib järeldada kroonikais leiduvaist muistsete eestlaste sõdade kirjeldusist, keerlesid toleaja võitlused niihästi kaitse- kui pealetungisõdadeski peajasjalikult linnade ümber, palju harvemini võideldi avalikes väljalahinguis. Seepärast moodustavad linnad, nende ehitus- ja piiramisoskus toleaja sõjalises kultuuris, niipalju kui see puutub maasõdadesse, kõige tähtsama osa. Peab ütleva, et eestlaste muist- sed linnad oma aja kohta olid küllalt tugevad, et vaenlasele eduga vastu panna. Nad osutusid küll nõrkadena sõdades sakslastega, kes oma- aja parimate piiramisabinõudega nende vastu läksid, olgugi et neilgi alati vaeva ja aega kulus, enne kui nad mõne linna said vallutada.

Teistel naaberrahvastel, kellega seni harilikult eestlased olid sõdinud, polnud aga ei sakslaste abinõusid ega oskust ja seepärast oli neil kahtlemata väga raske mõnest suuremast lin- nast jagu saada. Pealegi oli nendel harilikult sõjas sama vähe kannatust nagu seda eespool eestlaste kohta konstateeriti, ega võetud siis ka vaevaks linna pika piiramisega vintsutada, vaid peale teatud katsete mindi tavaliselt oma teed. Aga just nende otsekoheste naabrite võimetega võrreldes peab kõigepealt hinnatama eestlaste muinaslinnade tugevust ja üldist sõdimisoskust.

* * *

Õiendus.

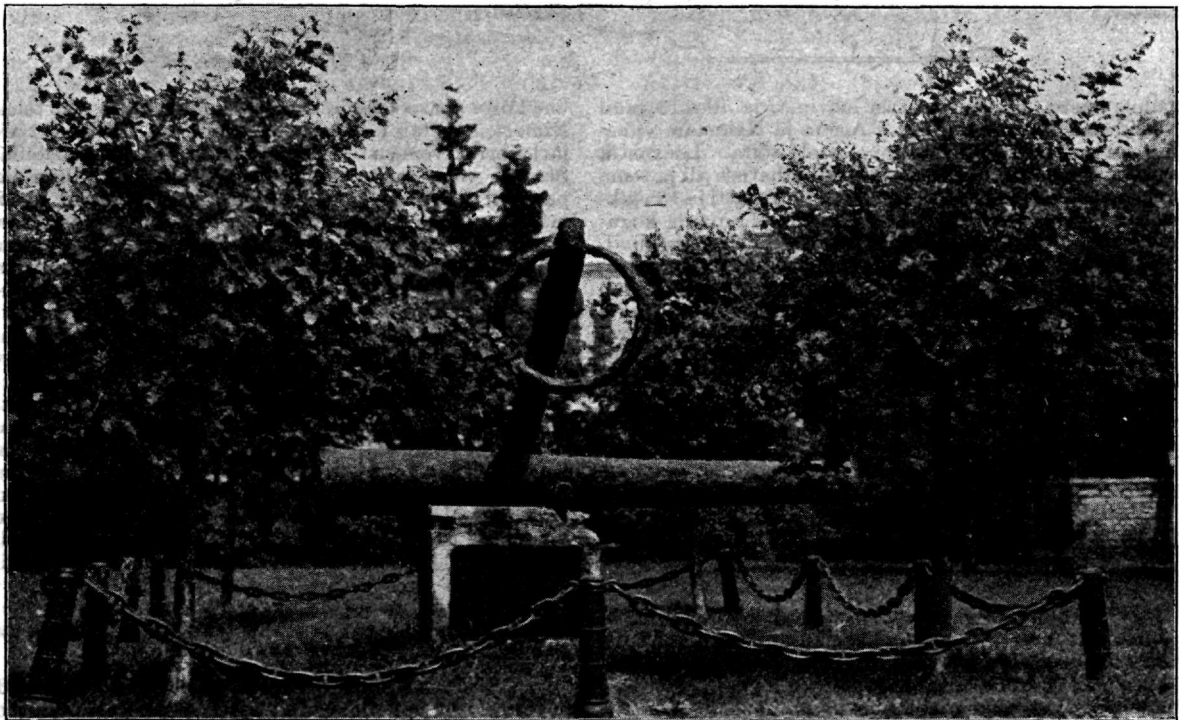
„Sõduris“ nr. 20/21 s. a. lhk. 435 joon. 7. all on trükitud „Osa damaskeeritud mõõgatera“. jne., peab olema: „Nuga tupenaastu katkendite- ga Laadjalast, Kaarma kihelk. Pronksplekist tupenaastu ilustust on kõrval kujutatud suuremalt“.

Merelahing Tallinna all 2. (13.) mail 1790 a.

H. Salza.

Merelahingut Tallinna all tuletavad meelde kaks asja: pilt ohvitseride kasiinos ja selles lahingus hukku- nud Rootsi liimilaeva ankur ja suurtükk, millised asu- vad Vabaduspuiesteel, linna raamatukogu kõrval. Pilti ohvitseride keskkogu kasiinos näeb iga ohvit- ser, ja loomulikult peaks neid ka kuvitama see, mida see pilt kujutab.

Lahing Tallinna all oli Rootsi-Vene sõja (1788— 1790) kolmandal aastal. Rootsi kuningas Gustav III kavatses sel aastal sõja esimese aasta plaani ellu viia, s. o. Péterburi ümbruskonnas dessandi maale saata. Selleks oli tarvis muidugi kõige pealt Vene laevasti- kust jagu saada. Viimane oli killustatud kahoks osaks. Osa laevu seisis Tallinnas, teine osa Kroonlinnas.

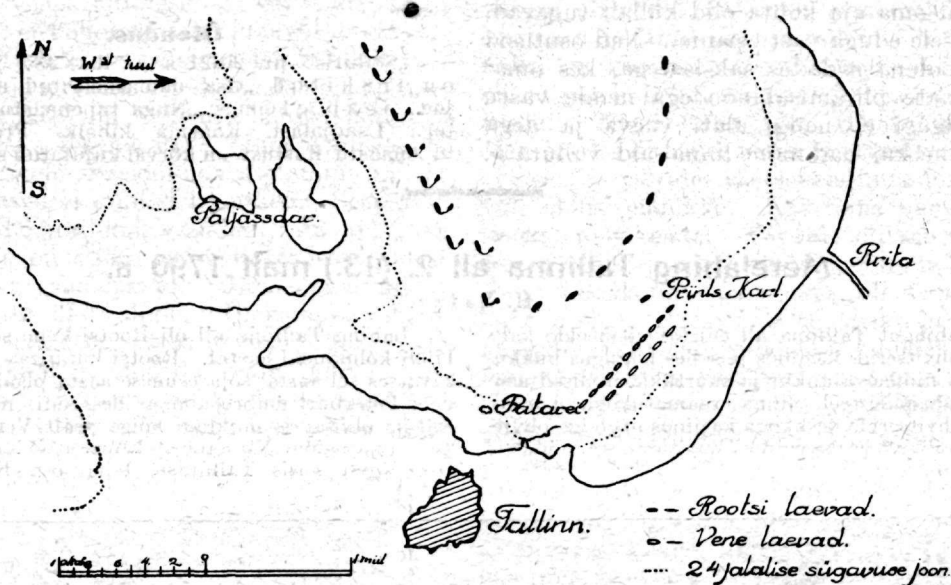
Suurtükk ja ankur Rootsi laevalt „Raksen-Stender“, mis hävitati Tallinna all 2. mail 1790 a.

Jäälolude tõttu ei olnud Vene laevadel võimalik varakevadel ühineda; seega oli rootslastel võimalik kõik oma jõud osa vastase jõudude vastu koondada. Seda Gustav III kavatseski teha, kuid arusaamatult põhjustel võttis ta enne ette ühe operatsiooni, millega ta asjata venelaste tähelepanu enesele tõmbas. Nimelt ilmusid Baltiski ette kaks Rootsi fregatti, pommitasid ehitusel olevat kindlust, saatsid dessandi maale ja põletasid kolm ladu maha. Operatsioon viidi hästi läbi, kuid lõpuks oli see ikkagi ainult retk, mil suuremat sõjalist tähtsust polnud.

Venelased asusid viibimata Tallinna eskaadri kordaseadmisele ja viisid juba 27. aprillil oma laevad reidile välja. Rootsi laevastik sõitis Karlskronast alles 30. aprillil merele. Vastutuuled takistasid nende edasiõudmist, nii et nad alles 11. mail Pakerorti meridiaanile jõudsid. Samal päeval oli see ka Vene eskaadri ülema admiral Tšitšagov'il teada. Osti tuul, mis

Nähtavasti seisid rootslaste esialgne plaan selles, et püüdis venelasi võtta kahetule vahele ja siis abordeerida. Puhus, nagu öeldud, W tuul, mis ühtelugu kõvenes ja seega rootslastele ei oleks võimaldanud plaani teostamist. Rootslaste plagulaeva komandör, mereväe kaptan Klint juhtis hertsogi tähelepanu sellele asjaolule ning soovitas Aegnasaare juures ankrusse jääda ja paremat ilma oodata, kuid staabiülem admiral Nordenskjöld, kellele kuninga poolt erilised volitused olid antud, otsustas ikkagi samal päeval peale tungida. Muuseas olgu tähendatud, et rootslastel teel kaks õnnetust oli juhtunud: üks liinilaev jooksis Uue madaliku otsa, mis asub Naissaarelt NO suunas 42 kabeltau kaugusel; teine liinilaev triiviti kange tuulega Aegnasaare riffide otsa (põhjapool saart).

Nagu tähendatud, ei lubanud vali tuul venelasi, kes ranna ligidal ankrus seisid, kahetule, vahele võtta. Nüüd otsustavad hertsog ühes staabi ülemaga ette võtta

puhus vastu, sundis rootslasi loovima, ja alles 13. mail võisid nad W-ti juule juures Aegna ja Naissaare vahelise farvaateri kaudu Tallinna poole sõita. Laevastik seisid kuninga venna, hertsogi Karli juhatuse all ja tema koosseis oli järgmine: 22 liinilaeva, 13 fregatti ja 15 väiksemat laeva. Kõikide Rootsi laevade ühe parda kogupaugu kaal oli 800 puuda. Venelased olid nõrgemad. Neil oli ainult 10 liinilaeva, 5 fregatti ja 2 pommitamise laeva, millede kogupaugu kaal ulatas ainult 400 puudani. Tšitšagov oli oma laevad kahes reas spirngi*) asetanud. Merepoolses reas seisid 10 liinilaeva ja 1 fregatt. Teises, maapoolses reas seisid ülejäänud 4 fregatti ja 2 pommitamise laeva. Vene liini suum oli NO-SW ja seejuures valitud nii, et tiivad põhja poolt madalikuga ja lõuna poolt sadamaga olid kaitstud**). Nagu näha, oli rootslastel suur jõudude ülekaal, kuna venelastel sellevastu tugev positsioon oli.

*) Springiks nimetatakse laeva sarnast asupaika, kus tal peale võõri ankrust veel teine ankur ahtrist välja on pandud, mistõttu laeval võimalik on seista ka põigiti tuule suunale.

**) Lahingu kirjelduse ja skeemi kokkuseadmise juures on tarvitatud järgmisi allikaid: Kirchhoff, Stenzel, Veselago, materjalid Vene laevastiku ajaloo kohta (XIV köide) ja Vene maa- ning mereväe ajalugu (VIII köide). Kirchhoff'i ja Stenzel'i skeemid ei vasta tõele, mistõttu juurdelisatud skeem kirjelduse järele kokku on seatud.

ühe kõige ebasoodsama manöövri, mida üldse võib teha. Nimelt otsustatakse kogu laevastikuga kiilvee rivis järjekorras venelastest mööda sõita ja neid tulistada. See oli väga raske manööver. Rootslased liginesid paremal halsil, kuid pidid venelastest vasakul halsil mööda sõitma. Seega tuli enne lahingusse astumist otsukohe halssida, mistõttu meeskond rangutis pidi viibima. Kõva tuule tõttu oli kallakus suur ja mõnes laevas tuli seepärast alumise deki suurtükilugid suluda. Ka tabavus oli suure lainetuse tõttu väikene. Venelastel sellevastu oli seisukord väga hea. Nad seisid rahulikult ankrus ja jõudsid pea igast laevast lasta ühe kogupaugu ühe vaenlase laeva pihta. Venelased sihtisid peaaesjalikult Rootsi laevade rangouti pihta, mistõttu rootslaste manööverdamise võime tunduvalt kannatas. Üks Rootsi liinilaevadest, „Prins Karl“ kaotas fokk- ja groot-masti tengid ja hakkas triivima Vene laevade poole. Lõpuks oli ta sunnitud minema ankrusse, Rootsi lipu alla laskma ja Vene lipu üles tõmbama. See õngi moment, mida kujutab ohvitseride keskkogu kasinos asuv pilt. Eesplaanil olev laev on „Prins Karl“, kes tõmbab Vene lipu üles; temast vasakul pool on näha ankrus seisvad Vene laevad ilma purjedeta; paremalt poolt liginevad Rootsi laevad.

Kui juba üle 20 Rootsi laeva venelastest mööda olid sõitnud, tegi hertsog Karl ülejäänud 12-le korralduse tagasi pööramiseks. Pöörangu moment on näha skeemil. Seega lõppes see lahing nagu lõppesid peaaegu kõik

XVIII aastasaja merelahingud, mittemillegagi. Kõik tuli sellest, et puudus õige arusaamine taktika põhimõtetest. Kõvem pool — rootslased ei suutnud sugugi oma ülekaalu maksma panna, vaid andsid koguni nõrgemale vastasele võimaluse koondada oma tuld mitmest laevast üksikute möödasõitvate Rootsi laevade vastu. Näis, et rootslased mere tähtsusest tarvilisel määral aru ei saanud. Kaks eelmist aastat olid neile juba selgesti näidanud, et Soomes tegutseva maaväe ja skääride galceride laevastiku edu täiesti mere vabast kasutamisest ära rippus. Nüüd oli aga soodus moment Vene laevastikust osade kaupa jagu saada mööda lastud ja sellega lõpuks ka kogu sõja saatus otsustatud, sest nagu teame, blokeeriti Rootsi laevastik juunikuul Viipuris ühendatud Vene laevastikude poolt.

Rootsi laevade saatust, mis sissesõidu puhul madalikele jooksid, oli kurb. Üht, mis Uuel madalikul seisis,

läks korda panna ujuma, kuid ainult seetõttu, et 42 suurtükki üle parda visati. Teist, Aegansaare riffidel, ei läinudki korda päästa ja ta pisteti põlema. Sellest laevast ongi ankur ja suurtükk, milliseid Vabaduspuiesteel näha võime. Postil märkame õige kõdunevast platet, mis kannab venekeelset pealkirja. Eesti keelses tõlkes kõlab see järgmiselt:

„Suurtükk ja ankur Rootsi 74 suurtükilisest laevast „Raksen-Stender“, mis 2-sel mail (vana kalender) 1790 aastal Tallinna all lahingus Aegnasaare riffide otsa jooksis ja rootslaste poolt ära põletati.“
Veest välja toodud transport-laev „Sekstanti“ poolt 29. septembril 1897 aastal.“

Lõpuks olgu toodud veel poolte kaotused lahingus, mis järgmised: rootslastel — 126 surnut, 83 haavatut, 424 vangit ja kaks liinilaeva; venelastel — 8 surnut ja 27 haavatut. Lahingu kestel venelaste poolt välja lastud laengute arv oli 13.065.

Sport kaitseväes.

Tallinna garnisoni kergejõustiku ja sõjaväe kolmevõistlused.

Tallinna garnisoni spordikomisjon korraldas 26. ja 27. juunil s. a. E. S. S. „Kalevi“ väljal garnisoni väeosade vahelised kergejõustiku ja sõjaväe kolmevõistlused. Võistlused avas päevakohase kõnega garnisoni ülema abi kolonel Seimann. Sellele järgnes kaitseväe kehalise kasvatuse juhataja kol-leitnant Maser'i kõne. Kõnedes toonitati kehalise kasvatuse tähtsust kaitseväes samuti ka eraelus. Kriipsutati alla, et erilise tähtsuse väike-rahvaste juures väärib füüsiline ja vaimline tugevus, mis tarvilik nende olemasolemiseks.

Võistlustest võtsid osa ligi kakssada kaitseväljalast-sportlast, nende hulgas meie paremad kaitseväe teenistuses olevad sportlased, nagu: Rähn, Kesküll, Laurson, Jaanus ja Palmberg. Võistlused osutusid tasapinnalt senini korraldatud kaitseväe spordi-võistlustest paremateks. Mõneski võistlusnumbris tuli vanematel sportlastel kohale jääda, sest nooremate sportlaste võimete tasapind oli üllatavalt kõrge. Võistlustel purustati terve rida kaitseväe ja garnisoni rekorde. Rm. Rähn'il läks isegi korda 300 mtr. jooksus ja 400 mtr. tõkkejooksus Eesti rekorde ületada, esimeses — 0,4 ja teises — 1,4 sekundiga.

Võistluste tagajärjed olid: 100 mtr jooksus A kl. — 1. veltv. Kesküll, Pioneer pat., 11,3 sek.; 2. rm. Rähn, Side pat., 11,5 sek.; 3. rm. Palmberg, Side pat., 12,0 sek.

100 mtr jooks. B kl. — 1. kdt. Hanson, Sõjakool, 11,8 sek.; 2. kdt. Tentson, Sõjakool, 12 sek.; 3. n. a. o. Pupart, Üks. esk., 12,5 sek.

200 mtr jooks B kl. — 1. kdt. Hanson, Sõjakool, 24,5 sek.; 2. kdt. Tentson, Sõjakool, 24,9; 3. rm. Ende, Side pat., 25,2.

300 mtr jooks A kl. — 1. rm. Rähn, Side pat., 37,4 sek. (uus Eesti rekord, endine 37,8 sek.); 2. veltv. Kesküll, Pion. pat., 37,5 sek.; 3. noor Gern, Side pat., 39,3 sek.

1500 mtr jooks A kl. — 1. kdt. Mõttus, Sõjakool, 4:29,4; 2. v. a. o. Niit, Pion. pat., 4:30,5; 3. kdt. Parek, Sõjakool, 4:30,9.

3000 mtr jooks B kl. — 1. kdt. Veborn, Sõjakool, 9:46,5 (uus kaitseväe rekord A ja B kl.); 2. rm. Aalep, Allohv. kool, 9:48,4; 3. rm. Andrekson, Lennuväe rüg., 9:53,4.

5000 mtr jooks A kl. — 1. noor Laurson, Side pat., 16:16,4 (uus kaitsev. rek.); 2. kdt. Jaanus, Sõjakool, 16:19,5; 3. noor Kurg, Pion. pat., 17:2,2.

10.000 mtr jooks A kl. — 1. noor Laurson, Side pat., 35:15 (uus kaitsev. rek.); 2. kdt. Jaanus, Sõjakool, 35:24,6; 3. rm. Bucht, 10. jalav. rüg.

110 mtr tõkkej. (91,4 cm) B kl. — 1. n. a. o. Pupart, Üks. esk. 16,4 sek.; 2. rm. Grosholm, Side pat., 17,5 sek.; 3. asp. Palm, Sõjakool, 17,8.

10.000 m jooksu finish. Lõpetab esimesena noor Laurson, Side pat.

400 mtr tõkkej. A kl. — 1. rm. Rähn, Side pat., 58,2 sek. (uus Eesti rek., endine — 39,6); 2. rm. Palmberg, Side pat., 1:3,3; 3. veltv. Kesküll, Pion. pat., 1:3,4.

Teatejooks 800+400+200+200 mtr — 1. Sõjakooli meeskond — kdt. Tentson, kdt. Madisson, v. p. kdt. Neubauer ja kdt. Hanson, 3:55,1; 2. Side pat. meeskond; 3. Pioneer pat. meeskond.

Teatejooks rakk. padrunikasti edasiandmisega 5×100 mtr. — 1. Sõjakooli meeskond — kdt. Valdmann, kdt. Tentson, kdt. Hanson, v. p. kdt. Neubauer, kdt. Švarzstein; 2. Side pat. meeskond; 3. 10. jal. rüg. meeskond.

Kõrgushüpe hooga A kl. — 1. noor Laur, 10. jalav. rüg., 1,60; 2. rm. Tipner, Pion. pat., 1,60; 3. rm. Palmberg, Side pat., 1,60.

Kõrgushüpe hooga B kl. — 1. asp. Palm, Sõjakool, 1,50; 2. noor Müller, Allohv. k., 1,50; 3. rm. Grosholm, Side pat., 1,50.

Kaugushüpe hooga A kl. — 1. rm. Rähn, Side pat., 6,39 (uus kaits. rek.); 2. v. p. kdt. Neubauer, Sõjakool, 6,16; 3. noor Kõvamees, 10. jal. rüg., 6,03.

Kaugushüpe hooga B kl. — 1. rm. Grosholm, Side pat., 6,01 (uus kaits. rek. B kl.); 2. kdt. Tentson, Sõjakool, 5,74; 3. n. a. o. Pupart, Üks. esk., 5,72.

Kolmikhüpe hooga A kl. — 1. rm. Rähn, Side pat., 13,15 (uus kaits. rek.); 2. rm. Tipner, Pion. pat., 12,79; 3. n.-leitn. Lossmann, Kehalise kasy. kurs., 12,29.

Teivashüpe A kl. — 1. veltv. Kesküll, Pion. pat., 2,80; 2. noor Laur, 10. jal. rüg.; 3. Kõvamees, 10. jal. rüg. 2,80.

Kuulitõuge A kl. — 1. v. a. o. Suuk, Side pat., 11,95; 2. veltv. Miller, Allohv. k., 11,81; 3. v. a. o. Piir, Allohv. k. 11,78.

Kettaheide A kl. — 1. rm. Tipner, Pion. pat., 36,70; 2. veltv. Miller, Allohv. k., 36,13; 3. rm. Rähn, Side pat. 34,97.

Kettaheide B kl. — 1. n. a. o. Pupart, Üks. esk., 33,35; 2. kdt. Leeber, Sõjakool, 32,07; 3. rm. Šleiher, Lennuv. rüg. 31,33.

Odaviske A kl. — 1. rm. Lehtmets, Auto-tankide div., 48,90; 2. noor Kõvamees, 10. jal. rüg., 46,45; 3. kdt. Leeber, Sõjakool, 44,45.

Granaadiviske B kl. — 1. noor Grepp, Side pat., 70,55; 2. rm. Lehtmets, Auto-tank. div., 69,10; 3. kdt. Leeber, Sõjakool, 65,55.

Sv. kolmevõistlus rakmetes — 1. v. a. o. Piir, Allohv. k., 7 punktiga; 2. n. a. o. Pupart, Üks. esk., 8 pkt.; 3. kdt. Valdmann, Sõjakool, 13 pkt.; 4. kdt. Veborn, Sõjakool, 14 pkt.; 5. rm. Valpret, Side pat., 15 pkt.

Kuulitõuge B kl. — 1. noor Gründorf, 10. jal. rüg., 11,14 (uus kaits. rek. B kl.); 2. asp. Labbe, Sõjakool, 11,09; 3. n. a. o. Pupart, Üks. esk., 10,55.

Võistluste korraldamine oli eeskujulik ja kiire; oli isegi juhtumusi, et neljas numbris korraga võisteldi.

Võitjad omandasid väärtuslised auhinnad. Auhiinad jagas välja kaitseväe kehalise kasvatuse juhataja kol.-leitnant Maser; tervitas kõiki võistlustest osavõtjaid ja võitjaid, ühtlasi soovis, et ka neid kaitsevälasi, kes senini kehalise kasvatuse vastu ükskõiksed, sportimises kaasa kistaks.

Kõrgematest kaitsevälalastest austas võistlusi mõlemal võistluspäeval oma osavõtuga Sv. staabi ülem kindral Tõrvand.

y.

Vabadussõjas langenute hauasamba ja Vabadussõja mälestussamba avamine N.-Jõesuus 23. ja 24. juunil.

1918—1920 a. Vabadussõjas võitlused Viru väerinnal olid ühed ägedamaid. Narva linn ja tema ümbruses olevad N.-Jõesuu alev ja külad olid alaliseks sõjatallermaaks.

Et kindlustada mälestust ja ka tulevasele põlvele näidata kohta, kus meie kangelased puhkavad, püstitati N.-Jõesuu kodanikkude poolt 23. juunil hauasammas kohalikul surnuaial, kus maetud 26 sõdurit, nendest 2 tundmata.

Piduliku jumalateenistuse pidas praost Jalajas 1. div. orkestri saatel. Hauasamba avas vanem kohalolevaist sõjaväelastest 1. div. ül. kindr.-major Heinze. Pärja pani sõjamin. nimel kol. Simon. Kõlku pandi pärgi 10, nendest üks Soome asekon-suli, õpetaja Schleri poolt, sest langenute hulgas on ka üks soomlane. Rahvast oli hea ilma tõttu surnuaiale, ehk see küll alevist paar versta kaugel, suuremal hulgal kogunud.

Sammas on kunstnik Adamsoni kavandi järele insener Vaheri poolt tehtud ja läks umbes 50 tuh. mrk. maksma. Kujutab harilikku hauakivi, millel kuld siit pealkirjaga: 1918—1920. langenud sõja-kangelastele.

* * *

Jaanipäeval algas rongikäik „Kalju“ seltsimaja juurest Valgesse parki, ausamba juure. Kell 11.50

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

jõudis kohale sõjaminister kindr. Soots, div. ül. kindral Heinze tema abi kol. Marderi ja st. ül. kol.-leitn. Triik'i saatel.

Kell 1 algas pidulik jumalateenistus, mille pidas õpetaja Tallmeister.

Ausamba avas katte alt sõjamin. kindr. Soots kõnega, milles ta tutvustas kuulajaid Vabadussõja ajalooaga. Kõnet kuulati suure huviga. Tuletas meelde Soome vendi, kelle esitajad 3. Soome ohv. kd. peole on ilmunud ja lasi neid elada. Vastas üks Soome ohvitseridest soome keeles, mille õpetaja Schler tõlkis eesti keelde. Jumalateenistust pidas veel metropoliit Aleksander.

Kõned venisid pikale ja lõppesid kella 5 paiku kol. Simoni lõppkõnega, milles korr. kom. nimel tänas osavõtjaid ja toonitas, et meie oleme üle vaevade ja kuristikkude püüdnud edasi tähtede poole.

Kuuldavasti on sissetulek N.-Jõesuu laulupeost umbes 400.000 mk., missugusest summast jatkuma peaks kulude lõpulikuks katmiseks, sest ettenähtud kulusid oli 1¼ miljoni m., kuna 1 milj. 100 tuh. juba korjatud.

Kell 8 oli Kuursaalis õhtusõök, kuhu olid palutud sõjam. kindr. Soots, div. ül. kindr.-major Heinze, tema abi kol. Marder, sõjamin. van. k. t. ohv. kol. Simon.

A. S.

Valjaandja: Sõdur, Tallinn, Uus tän. nr. 10.